

KAFKASYA

KÜLTÜREL DERGİ
3 AYDA BİR ÇIKAR

YIL : 11 SAYI : 45 TEMMUZ — AĞUSTOS — EYLÜL 1974

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü
İZZET AYDEMİR

Yönetim Merkezi
P.K. 549 Ankara

Dizildiği ve Basıldığı yer
IDEAL Matbası

ABONE TARİFESİ

Yıllık Abonesi : 20 TL.
Yabancı Memleketler : 70 TL.

İLÂN TARİFESİ :

Dergimizde yayınlanacak ilânların
Tam sayfası 1000, Yarım sayfası
500 TL dir.

Gönderilen yazılar ve resimler
basılsın veya basılmaması iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazı-
larda gerekli düzeltmeleri yapma-
ya yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumlu-
luk çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kay-
nak gösterilmek şartıyla başka
yerde yayınlanabilir.

Basıldığı Tarih : Ekim 1974

İÇİNDEKİLER

HADEĞATLE ASKER

Uyuşmazlık ve Çözümü ŞEŞ'E K.

TEK ATLI K'ERAŞ T

Ailenin Tek Çocuğu JANE K

Türkiye Çerkesleri AYDEMİR İ.

ADIĞE Masallarından Derlemeler

HAPİ C.

Bir ABFAZ Kompozitörü PAPAPHA

ABHAZ DEVLETİ Popüler Şarkıları

HOFFMAN M.

ÇERKESLER ve EDEBİYAT

Dr. GÜSAR V.

ANA RESMİ

HAJKASIM H.

BATMETOĞULLARI

HADEĞALVE A.

Eski MİSİR'da Özel Adlar

Dr. M. ALİ FÇİHALUK

HAZIR"lar

LAKRBA M

Büyük Ozan KUBE ŞABAN

HATAMQO N

Okuyucu Mektuplarına Cevaplar

AKTÜALİTE

HADEĞATLE ASKER TÜRKİYE'DE

Adıgey'li büyük yazar, araştırmacı ve şair Hadeğatle Asker Ekim 1974'de gezi ve araştırmalarda bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiş bulunuyor. Türkiye'de bir ay kalan kıymetli konuğumuz İstanbul, Bursa, Düzce, Eskişehir, Ankara v.b. yerleri gezerek hemşehrilerle görüşmek ve tanışmak olanağını bulmuştur. Kendisiyle yaptığımız görüşmede Türkiye'ye gelmekle ve burada ki Adıgelerle tanışmaktan memnun kaldığını belirten kıymetli konuğumuza bundan sonraki çalışmalarında başarılar diler, bu tür ilişkilerin çoğalmasını ümit ederiz.

UYUŞMAZLIK VE ÇÖZÜMÜ

(Adıge Dramaturjisinin Sorunları)

Şeş'e KAZBEK'TEN

Çeviren : N.KARBEÇ

Dramaturji sorunları dediğimizde, çok soru belirir onunla. Bu nedenle, edebiyatın büyük türlerinden (janrlarından) olan dramın özelliklerini, toparlayarak ve düzenleyerek çözümlemeye kalkışmadan, amacımızı belirleyerek notlarımızın büyüklüğüne ve özgüllüğüne (spesifiğine) dayanarak soralım: Adıge dramındaki gelişimler nelerdir (kısaca)? Sahne yapıtı adına en anlamlı olan uyuşmazlığı (konflikte) «—psikolojik ve toplumsal uyuşmazlığı—» nasıl kurgulamakta, nasıl koymaktadır? Nasıl çözümlenmektedir? Değişik türlere (dramatik ve komik) ilişkin olarak Adıge dramaturjisi ne gibi olanakları ile yaşam kurallarını belirlemektedir?

Amaç, büyükçe olmasa da, bu, aynı zamanda edebiyatın önünde duran tüm önemli sorunlara da ilişkindir. Söz gelimi, düzyazı ile şiirin ve edebiyatın diğer türlerinin- gelişimleri ve kuralları hesaba katılmadan dramaturji türlerinin özgüllüğünden ve onların edebiyattaki yerlerinden sözetmesi güçleşir.

Destan ve lirik'in - ilk görünüşte, dram özellikleri göstermeyen - kendine özgü belirli kuralları bulunmaktadır. Başlıca destan özellikleri - **olup bitenin nesnel kurallarını** ve gelişim seyrine göre insan karakterlerini belirleyerek koymaktır. Lirik'de yararlanılan başlıca olanak, belirlenmiş olaylardan **çıkılmış düşüncelerin** nesnel etkenlerini - gerek zamanı ve gerekse yaşamın bir parçası bulunan o düşüncenin kapsamı açısından insan karakterlerini belirleyerek vermektir. Lirik ile destanın edebiyatta ayırıldılması oldukça güç de olsa, her ikisinin özgüllüğü ayrıdır - ikisini ayırabilme olanağını da bu vermektedir. Dram, onlara hiç benzermez, ama ayrılmazcasına destanla lirige de bağlıdır. Destan, özelliğini, **olup bitende** belli eder demiştik. Peki olup biten (olay) drama uzak kalabilir mi? Olayın dramda da yer etmesi olanaksız mıdır? Olay, dramın da temelidir, ama bu olay **doğrudan doğruya** olan ve karşımızda **kendini gösteren** olaydır (olup bitendir). Öyleyse, destan, olmakta olanı gösteremez mi? Destan, olmuşu, olanı ve olacak olanı ardarda ve çoğunca ayrı ayrı olarak gösteriyorsa, dramın olmuşu ve olacak olanı, şimdi, karşımızda olup - bitende göstermesi, yaşamın (günümüzün) ve tarihin kurallarını büyük ustalıklarla (karakterle) vermesi zorunludur. Budur dramı

gerçek olup biteni dış plânda bırakmaya zorlayan, o olup biteni insan karakterlerinin ve uyumsuzluklarının siperinde sunmaya iteleyeni. Ya lirik? Nedir onun drama olan ilişkisi? Olay, destanla dramı sıkıca iliştiyorsa, bu yönden lirik, drama oldukça uzak düşer. Doğru, liriksel düşüncenin güçlü bir kişi düşüncesi gibi yeredemediği dram, dram sayılamaz, niye denirse, Belinski'nin (19. yüzyıl Rus eleştirmeni - N. K.) dediği gibi, her tür edebiyatın, daha doğrusu, her tür sanatın temeli ve başlangıcı bir liriksel düşünceye, bir iç acısına dayanmaktadır, dram acınaysa, bu, gerçek bir kuraldır. Ama lirika denenle destan lirizmi ayrıdır. Dramatik düşünceye liriğin yakınlaştığı anlar kahramanın monologları ile üzüntülerini, kendi kendine dışa vurduğu anlardır, ama, buralardaki liriksel durum bağımsız dramatik düşüncenin verildiği, boşandığı yer olmaktadır sadece, yoksa lirika deneni gibi apayrı bir bağımsız kimliğe bürünmemektedir. Böylece, liriğin başka bir niteliğine - güçlülendirilmiş dramatizasyon (dramatizovanne) liriğine rastlamış oluyoruz.

İşte bu yönleridir dramı lirikle destana yakınlaştıran, ama bu yakınlaşma ne denli olsa da, dramın kendisi ele alındığında, bunlar epik elementlerdir, şunlar da lirik elementlerdir denemez kolaylıkla. Söz gelimi, Tsey İbrahim'in «Koças» (Qoçvas», bk. Kaf. Kül. Der., sayı 21 - 26 - N. K.) adlı dramında insan yüreğindeki gizliliklerin alabildiğine boşandığı tek tek yerler bulunmaktadır - prensesin (Guaşe'nin) aşkını Koças'a açıklaması, Koças'ın da ardından prensese duyduğu sevgiden çıkma üzüntüleri. Bunlar gerçek lirik düşüncelerdir, ama bu lirik elementler dram içerisinde belirli nitelikler kazanmışlardır, yoksa tek başlarına birer liriksel kimlik değildirlir. Bu nedenle, söylenebilir ki, dram, edebiyatın belirli bir konsantrasyonudur ve onun başka türlerinden çıkmaz. Aslında, dram elementleri - dans ve rol - söz olmaksızın da, belirebilirler, böylesi bir yolla da doğmuş olmalıdırlar, ama dramın bir sanatsal düzenleme (organizasyon) olmasından önce, sormaya gerek olmayacağı gibi destanla lirik (en çok destan) gelişmişti. Eski Yunan dramından önce Yunanlıların ve Romalıların birer büyük epik ve lirik edebiyatları bulunmaktaydı. Bu, gerçeği belirliyen bir kuralsa, niye öbür halklardan hiçbirisinin sözlü ürünlerinden güçlü bir dram kalmamıştır? Doğru, halk destanlarında (söz gelimi, Nart destanında) diyalig gibi, dramatik elementler görülmektedir, ama bunlar epik türden doğmadırlar, yoksa, dramın kendi özgüllüğünü vurgulamazlar. Bundandır Belinski'nin destanı insanlığın bebeklik çağı ve uygarlığın ilk sağlam adımında doğmuş sayması...

Günümüz edebiyatının gelişimiyle ölçüye vurulduğunda, dramaturjimizin attığı adımlar küçüktür. Ne olabilir bunun nedeni? Belirlemek

gerekir - yıllar boyudur dramaturjiye eğilecek güçlü yeteneklerimiz yoktu (değerlerimiz henüz yetişmişlerdir), edebiyatın kendi gelişimleri de dramın gelişmesine uygun bir düzenlemede değildi. Edebiyatın (destan ve lirigin) belirgin temeller edinmesi zaman işi idi: böylesi bir zaman savaş öncesinde (İkinci Dünya Savaşı - N. K.) vardıysa da, edebî gelişim, daha çok, bazı yapıtlara bağlı idi, edebiyatın tümünden çok, - büyük sanatsal değerler taşıyan dramatik yapıt yazımını, bir yönüyle, bu geciktiriyordu. Gerçekten, edebiyat, kendi olanağı içerisinde varolan belirli kurallar doğrultusunda gelişir, böylesi gelişim süreçlerinin belirlenmesi kolay değildir - bazan atbaşı gittikleri, uyumlu oldukları, bazan da karşı karşıya düştükleri ve edebiyatın nesnel kurallarına uyamadıkları da görülür.

Edebiyatın küçük gelişimlerine karşın dramın büyük adımlar atabildiği de çıkabilmektedir. 20 nci yıllar Adıge edebiyatının durumu böylesineçdir, sayısal olarak en çok gelişenlerden biri de dramaturji türleri idiler.

Bu gelişimin nedenleri neler olabilir? Gelişim, genel edebî sürecin gelişimlerine, edinim ya da edinememelerine değil de, başka nedenlere bağlıdır. Büyük halklar, geçen yüzyıllardan gelen ve güçlü demokratik eğitilmiş barındıran sanat ve edebiyatları ile birlikte yeni yaşama geçebildiler. Örneğin, Rus, Ukrayna ya da Gürcü uluslarının geçen yüzyıllarda da estetik ve kültürel varlıklarının birer temeli bulunmaktaydı. Bu temeli, yani demokratik edebiyatı, onlar, yeni yaşama geçtikten sonra da kullanabildiler. Böylesi bir estetik temelden yoksun bir halk ne yapabilirdi? Ulusun biriktirdiği kültüre halkı yakınlaştırmamanın ve zamanın gerektirdiği uygulamalı soruları halka kavratmanın sorunları - işte Adıge edebiyatının ve sanatının o dönemdeki başlıca anlamı ve ödevi bunlardı. Yaşamalarını boyuna karanlıkta geçirmiş kitlelere aydınlığın yolunu göstermek ve bunu onlara en kestirme yollardan anlatmak - işte bunlar edebiyatın ve sanatın çıkış yerleri oldular. Ama yazılı büyük bir edebiyat da yoktu, olsa da onu halka ulaştırmada aşılması gerekli güçlükler (sorunlar) bulunmaktaydı: insanların okutulması gereği ile, bol kitap yayımlanması sorunu da basit bir iş değildi. Bu nedenle, varolan diğer olanakların önemi büyüyordu. Böylesi olanaklardan biri de, tiyatroydu. Doğru, o dönemde profesyonel tiyatrodan çok uzaktık, ama teknikumda ve başka okullarda okuyan Adıgeler dramatik topluluklar kurup temsiller veriyorlardı. «Bölge partisinin ve gençlik örgütünün (kom-somol'un) başlıca yardımcılarından bu piyesler» - diye yazmaktadır M. Şeugen («Sots. Adıgey», 17 Şubat 1970). Yazar, A. Tharkuaho'nun yazdığı «Kasay» («Qesey»), D. Natho'nun «Yeni İnsanlar» («Svıfıçve-

xer»), A. Hatko'nun «Dışarı Atılanlar» («Xım radziğexer») ve İ. Tsey'in «Koças», «Zeynat'ın Andı» («Zeynat'ÿitherıvu») «Femıy» adlı piyeslerinden ve daha başkalarından söz etmektedir. Bunlar topluluklarca köylerde temsil edilmekte olduklarından herkesçe bilinmekte idiler. Ardından tiyatro okulu açıldı, profesyonel artist olmak isteyenler bu okulda okutulmaya başlandı. Bunun sonucu olarak, 20 nci yılların bir döneminde dramaturjimiz görünür bir gelişme göstermeye başladı. Tsey İbrahim'in «Koças», «Leş Kargaları» («Heçve - quaçvexer») ve «Büyük Hastalık» («Uızışxo») adlı piyesleri 1925 - 1926 yıllarında yazıldı. Dramaturg bunları pek uğraşmadan yazıyor ve kendi yönettiği toplulukla sahneye koyuyordu.

Tsey İbrahim'in dramaturjisinden sözedilirken belirlenmesi gereken bir etken kalmaktadır geride. Tsey'in M. Gorki'den yararlanmış olduğu etkenini. Doğru, şimdilik bunu kanıtlayacak faktik materyaller bulunmamaktadır, onun M. Gorki'den ya da Çehov'dan yararlandığına ya da onlardan bir sözle olsun kapma yaptığına dair bir şey bulabilmiş değiliz henüz, ama o yazarların görüntülerinin Tsey'in yapıtlarında bulunmasının sorulması bile gereksizdir. İ. Tsey'in toplumsal idelere ve drama yaşam elementlerini katmasına ve zamanın kahramanlarını çeşitli yönlerden belirlemesine ilişkin genel estetik («obşeeestetik») etkenler, şimdilik, kaniya vardırılabilecek birkaç şeydir. Saptanamamış böylesine birkaç şey, ayrıntı biçiminde, M. Gorki'nin dramına özgü bazı şeyleri, İ. Tsey'in dramında da açıkça görülmektedir. İ. Tsey'in M. Gorki'nin dramaturjisindeki büyük estetik güce kendi başına ulaşabilmiş ya da yakınlashabilmiş olduğu dasöylenemez, söylenmesi gerekeni, onun büyük yazardan yararlanmış biçimini belirlemek olabilir.

Basılmış olsun ya da olmasın, İ. Tsey, çok sayıda dramatik yapıt bırakmıştır. Bunlardan bazıları unutulmuştur, ki bunlar, yazıldıkları dönemin güncel (aktüel) sorunlarına ilişkindirler ve o dönem kapandığında, o döneme ilişkin olan ürün (söz gelimi, «Femıy») değerini yitirmiştir. Ama bunların edebî gelişimin tarihsel süreçlerinin belirlenmesinde büyük bir değeri bulunmaktadır. Güncel olmayan yapıtlar ise, («Leş Kargaları», «Büyük Hastalık», «Koças», ancak bu sonuncusu yayımlanmıştır) halen canlılıklarını korumaktadırlar. Bu sonuncuların edebî değerleri daha büyüktür.

Tsey'in dramaturjisi söz konusu olduğunda, bilimsel çevrelerimiz daha çok «Leş Kargaları», «Koças» ve «Büyük Hastalık» üzerinde durmaktadırlar. İ. Tsey'in yaratı gücü diğer yapıtlarında bunlardaki ölçüsünde gösterilmemiştir. Burada, ateşle su karşı karşıya gelmektedir, bu-

rada dram gücüyle yazarlığın (püblisliğin) en zayıf yönleri biraraya gelmiştir, yani yazarın gerçek bir edebiyat yaratımı yolundaki çırpınışı ile bunda ona engel olan şeyler belirlemektedirler. Eleştiriyi çapraşık durumlara düşüren ve onlara gerçek değerlerini tam bir yetkinlikle verebilmeyi önleyen de budur. Dramlarda eksik kalan yönleri eleştiri sağlam bir biçimde belirleyebiliyordu, ama o eksikliklerin temelinde yatan nedenlere yeterince eğilemiyordu.

(Devamı var)

TEK ATLI

Keraş TEMBOT

Ünlü Adıge yazarı Kveraş Tembot'un son romanı «Tek Atlı» («Şıu zaqu») 1974 de Adıge Özerk Bölgesinin merkezi Miyequape (Maykop)'da yayımlanmıştır. Romanın bir özeti Miyequape Adıge Radyosundan verilmiştir. Bu özete ve ayrıca romanın «Zeçoşnıg» dergisinin 1972/1 sayısında yayımlanan bir parçasına dayanarak aşağıdaki özetlemeyi sunuyoruz:

18. yüzyıl başlarında Adıgey bir feodal bölünme içerisindedir. Örneğin, Abdzahe bölgesinde geleneksel halk demokrasisi ve çok tanrılı Adıge dini yürürlükte, fakat Kemguye ve Bjeduğ bölgelerinde feodal ilişkiler ve Kırım aracılığıyla Müslümanlık yayılmaktadır. Tüm Adıgey'de, temelde, Adıge gelenekleri geçerli ise de, din ve sınıf bölünmeleri nedeniyle yerel özelliklerde farklılıklar bulunmaktadır. Sınıflı bölgelerde halk ikiye bölünmüştür - egemenler (pşı ve vorklar) ve halk (fekol, pşılı ve vuneutlar).

Roman kahramanı Zalıko Erstem otuz yaşlarında Abdzahe'li bir gençtir, müslüman değildir, ama gözüpek, gezginci, akıllı ve kabına sığmayan biridir. Yüreği yoksullardan ve haklıdan yana çarpmaktadır. Çok yakışıklı da olduğundan bir Bjeduğ pşı'sının kızını kaçırap onunla evlenmiştir; ama pişmandır.

Erstem Kırım'a gitmek için Abdzahe'deki köyünden ayrılır. Ama önce Kemguye ülkesine, oradan geçip Yecerıkoy ülkesine gidecek ve oradaki Adıge Ermenilerine Kemguy atı aldırıp Kırım'a götürecektir. Ermeni tüccarlar Kemguy atını takas usulü alacaklar, Erstem de atı Ermenilerden parayla alacaktır. Çünkü, para, henüz, Adıgeler arasında geçmemektedir. Bu ticaretden kazanacağı kârla Erstem Kırım'daki giderlerini karşılayacaktır.

Keinguy egemenleri Kırım'a bağlıdır, Abdzah ülkesi ise bağımsızdır. Kırım hanlarından buyruk aları Kemguy egemenleri halkı Müslümanlaştırmanın uğraşı içerisindeyler. Her tarafta camiler yapılmakta, imamlar atanmaktadır. İslâmiyetin güçlenişi oranında feodalizm de güçlenmekte, yerli Adıge gelenekleri, ulusal özellikler ve bağımsız halk yaşamı, etkinliğini yitirmektedir. Bu sınıfsal ve ideolojik bölünme birçok toplum içi çalkantılar yaratmaktadır.

Erstem toprakları biter Kemguy ülkesine ayak basar. Olaylar bir birini izlemeye başlar. Vork delikanlılarınca satılmak üzere kaçırılan küçük bir Kemguy çocuğunu kurtarıp evine gönderir Erstem. Ardından iki vork çapulcusunun saldırısından bir koyun çobanını kurtarır. Koyun sürüsü Ule ırmağı kıyısındaki Alcerikuaye (ya da «Ulepsıne») köyü egemenleri olan Algerikolara aittir. Çoban ise, egemenin serfi (pşılıvı)dir. Çoban yoldaki atlı ve arabaların Algerikuaye köyündeki büyük düğüne gittiklerini Erstem'e söyler. Bu büyük düğünlerin bir özelliği de düğünün en güzel kızının seçilmesi ve onun tek başına oynatılması demek olan «zeçoqacu» (tekli cynama)'nun yapılmasıdır (x).

Erstem sırf «zeçoqacu»yu görmek için Algerikuaye köyüne gider. Orada kendisini Azak kıyısındaki Kaplı kentinden görmüş olan Batım adlı bir fekol (halk sınıfının en özgür kesimi) gencine konuk olur. Batım'ın «haçveş»inde (konukevi) Erstem, köy gençleri ile yurt ve dünya sorunları üzerine sohbetler eder.

Erstem'in bir vorka değil de bir fekolva konuk olması, vorklarca anlamlı karşılanır. Erstem, ertesi günkü spor gösterilerinde vorkların mücadele edecekleri bir kişi haline gelir kendiliğinden. Düğün, fekol düğünüdür, fakat guşe (soylu kız) kızı almaktadırlar. Bu, bir egemen oyunudur - bu güçlü fekol ailelerini egemen sınıflara katmak içindir. Fakat, düğünü yapan aile, Batım'ın da akrabası olup egemenlere düşmandır, kızı isteyerek almamaktadırlar. Kemguy'e de egemenler örgütlü, fakat halk örgütsüzdür, bu nedenle, halk egemenlere karşı koyamamaktadır.

Vorklar, düğün güzelinin kendilerinden olmasını, diğerleri de Batım'ın akrabası Suand'ın olmasını istemektedirler. Oyun başlar. Vork safında köy egemeni Algeriko'ların en küçüğü Algeriko Kuşuk da bulunmaktadır. Sıra usulü kızlar için söz konusudur. Sırası gelen kızın eşini «geguako» (yönetmen) seçmektedir. Oynama sırası Suand'a gelir. Bunun üzerine :

«... geguako gidip Suand'ı çıkardı. Pek fazla ortaya getirmeden eliyle tutup durdurdu, sonra da erkeklerden yana dönüp bağırdı:

— Fekol kızları içerisinde gerek terbiyesi ve gerekse güzelliği ile günün birinciliği hakeden Suand ile, yiğitliği ve saygınlığı ünlü Algeriko Kuşuk'un oynamasını uygun buluyoruz! Dansedişin yiğitliğin gibiyse eğer, göster bize, Kuşuk!

Algeriko atından indi ve yayaların arasından geçerek oyun alanına yürümeye başladı. Gerçekten geguako'nun övdüğü gibi, biçimli bir görünümü vardı: ince belli, geniş omuzlu ve fidan boyluydu, ama haylice ablak suratlı ve yayvan çeneliydi. Türkiye'den gelme çuhadan elbisesi ve İran malı kıvrıkcık kuzu derisinden kalpağı vardı. Çizmeleri ateş kırmızısıydı. Kemerinde, kamasında ve silâhlarında bol bir altın ile gümüş kakma ve savat görünüyordu. Soyluluğuna yaraşır bir biçimde başı yukarıda, gururlu ve dimdik yürüyordu. Ama... sağ avucunda kırbacı duruyordu.

Kırbaç elde oynamak Adıge âdetlerinde yoktu, ayıp sayılırdı. Görenler farkettiler, ama birşev diyen olmadı, geguako'nun ne diyeceğini bekleyip duruyordu herkes. Geguako idare etmek istese, edebilirdi - geguako'nun kılıfına uyduramayacağı ne olabilirdi ki!

Tam bu esnada Suand, Geguako'ya yanaşır birşeyler söyledi. Geguako da hemen elini kaldırıp delikanlıyı durdurdu. Şakamsı bir tavırla gülerekten konuştu :

— A Kuşuk, a sevdiğim, kızı korkutmuşsun. Yakınıp bana söylediği bu : «Beni dövmesinden korkuyorum, kırbaçsız bir dansetme olanağı bulabilseydin bana...». Dediği doğru onun, gidip kırbacını bırak.

Gegudakiler korkudan dona kaldılar. Ne olacaktı şimdi? Sert Algeriko soyundan biri bu onursuzluğu kaldırılabiliyordu miydi ki? Kaldıramadığında da kendini nasıl gösterecekti? Hiç bilinemezdi bu acımasız soyluların ne edecekleri, insanlığı da takmayız deseler yapabilirlerdi de! Algeriko'lar Boleteko'lardan sonra Kemguye ülkesinin en egemen soylularını idiler. Olduğu gibi bir köy kendilerinden. İçlerinden bir delikanlı kızıp egemenlik damarı çatıldığında, geleneği de, insanlığı da saymaz, geguakoyuda kırbaçtan geçirebilirdi. Geguako da öyle konuşmak istemezdi. Kız bilmeden bir şaka yaptı diye, doğrusu adama böylesine hakaret etmek olmazdı! Nasıl davranırsa davranırsın bir «Iveqotleş» (yüksek soylu) idi o!...

Algeriko farkında değilmiş gibi bir kırbacına baktı, ardından da dönüp kaldı. Ne yapacağını bilmiyormuş gibi bir süre durdu. Önce kızardı, ardından bozardı. İlk aksı soyluluk damarı başına vurdu: gelenek - melenek dinlemem ben, karşımda bu cür'eti gösteren fekol eniğini kırbaçtan geçireyim, gegularını da dağıtıp geçeyim.

Ama, Algeriko hemen ardından düşünmüş olmalı, böyle davranırsa sonucun nereye varabileceğini. Giderilemez bir kusur işlemiş olurdu. Soylulardan davranışını yerinde görecek, yiğitlik sayacak kimseler çıkabilirdi, ama çoğunluk insana da tiksindirici gelirdi bu. Görgüsüzlüğü diller destan olurdu. Bu yakışsız olay kendi ülkesinde kalmaz, tüm Adıge ülkelerine de ulaşabilirdi. Kabalığı üstüne şarkılar söylerlerdi - o zaman da hiç kaybolmıyacak bir insan nefreti kara kara yüzüne çalmış olurdu. Ayrıca, bu davranışıyla fekol'ların kaynaşmalarına yol açarsa, başları Boleteko da aferin demezdi, kendi gelinine fekol «teşeripve»si (gelinin kaçırıldığında emaneten bırakıldığı ev ve o evden kimse) edip fekol'ları elde etmenin, yola getirmenin peşinde değil miydi o...

Algeriko geguakoya hiçbir karşılık vermedi, arkasını kadınlara çevirmeksizin geri geri çekilip meydanı terketti. Hızla atına atlayıp gegudan uzaklaştı.

Kuşuk'un hareketini ve gegudan ayrılışını yakışsız bulan konuşmalar dalga dalga topluluğa yayıldı. Erstem de Batım'dan yana dönüp konuştu :

— Delikanlı aptal değil, akıllıca çıkmasını bildi. Ama normal hareketini sonuna değin sürdüremedi, vork hilkârlığına bastırdı. Gegudan ayrılmasaydı yenik düşmüş olurdu.

— Canına yandığının Suand'ının da yaptığı iş mi? — dedi tüzüle-
rekten Batım. «Yapmamalıydı bunu. Bir terbiyesizin kırbağı ile ne diye ilgilensin?..

— Niye, çok yerinde hareket etti : gelenek dışı, niye oynasın elinde kırbağı bulunan biriyle?

— Öyle ama, bugünden tezi yok kötü bir düşman edinmiş oldu böylece. Katiyen bağışlamaz bunu o, nasıl bir sülâle olduklarını bilirim ben onların.

— Kıza düşman çıkarsa, sen, dayısı yaşamıyor musun? Kızın abileri ile arkadaşları öldüler mi? Erkek değil misiniz, kıza arka çıkabilecek?

— İyi ama, onların yapacağı kötülüklerin sınırı olamaz, başa belâ geldikten sonra kıza arka çıkmışsın ne fayda eder?!

Kalabalığın uğultusunu kesmesi için geguako elini kaldırdı. Uğultu dinince geguako topluluğa dönüp hiçbir şey olmamış gibi söze başladı :

— Ey ahali. Güzel Suand yine çıkıştı bana : Abdzahe'den gelmiş bir değerli konuk geguda iken şimdiye değin ona dansetme olanağı verme-

memizle hata ettiğimizi bize hatırlattı. Çok yerinde bir hatırlatma bu Suand'ın hatırlatması. Gerçekten öyle, Abdzahe'ye baktığımızda, ünü büyük, hey koca Zaliko Erstem! Seni unuttuğumuzdan bizi bağışlayarak bize Abdzahe oyunlarını göstermen için, — işte başımız, işte şapkamız.»

Erstem ile Suand dansederler. Düğün güzeli olan Suand seçilir. «Zeçoqacu»yu oynar.

Düğünden sonra Algeriko Kuşuk ve arkadaşları Suand'ın evini barsarlar. Kızı kaçırıp Kırım'a götürürler ve satarlar. Erstem ile Batım, kızı Bahçesaray'ın esir pazarından kurtarıp Rusya'ya kaçarlar. Adıgey'e dönerlerken Suand'ın bir abisini Kazaklar arasında bulurlar, onu da alıp Abdzahe'ye giderler.

Daha önce soylu karısını boşanmış olan Zaliko Erstem Suand ile evlenir.

(x) **Not:** Zeçoqacu, Şapsıqlar arasında görülen «daxer yehu» (güzelliği alıyor)'ya benzer niteliktedir. «Daxer yehu» da-en güzel olarak görülen kız, oynarken, dâğındekilerin birkaçı - tabii genel istek gözetilerek — «daxer yehu» diye bağırırlardı. Kız bunun üzerine oyununu keser, gerileyip kenarda ellerini bitiştirerek selâm dururdu. Delikanlılar kama, tabanca, tütek gibi birer hediye-yi kız için meydana bırakırlardı. Ondan sonra kız topluluğa saygılarını iletmek bakımından tek başına oynardı. Bundan sonra oyun son bulur, kız kendisi için bırakılan hediyeleri geri almalarını rica eder, herkes meydana bıraktığı şeyini geri alırdı. Bu gelenek 1940 yıllarına değin Belu, Sakarya ve Kocaeli köylerinde uygulanırdı.

AİLENİN TEK ÇOCUĞU

Jane KIRIMIZ

Giydiği gömleği kar beyazı,
Ayna gibi güneşte parıldar,
Ayakkabıları gıcır - gıcır
Gıcırdatır hem de.

Saati saf altından,
Kravatı iki yana taşar.

Gözlüğü kapkara
Görünür gözlerinin üstünde.

Sigarayı savurur,
Dumanı bulut gibi yayılır.

Çok sevgili değiştirir,
Güzel kızları araştırır,
Bol para çıkarır,
Lokantada bırakır.

Güzel elbiseleri nereden bulur?
Bol parayı kimden alır?

Bugün anası, yarın babası
Açarlar kesenin ağzını ona.

•Tek oğlumuz mutlu olsun da
Dilediği gibi yaşasın da
Başka şey istemeyiz.
O zaten tüm herşeyimiz.—

Anası diyor, babası ona katılıyor,
Ama çocuk adına biz korkuyoruz:

Gözleri kapalı yolda yürüyor,
Yaşlı çocuk dinlemiyor,
Kadınlara çarpıyor,
Küfürler savuruyor.

Anası babası kendini dolanıyorlar,
Gece gündüz üstünde titriyorlar,
Tek çocuklarını kıramıyorlar.
Öksürse içleri gidiyor:

— Başına birşey gelmiş olmasın,
Okşuyorlar boyuna boyuna,
Kusuru belirgin onun,—
Çekti kafayı fazlaca..

— Yeter. — diyerek. — öğrenimim, —
Öğrenimini yarıda kesti,
Açmaz bir kitap sayfası bile o,
Dokunamaz kesinlikle bir gazeteye,

Dapdaracaktır görüş açısı
Çok bile sayar bunları.
Ama olmıyacak şeyler aklına gelir:
Kız saçına özenir,

Bazan keçi sakalı bırakır,
Bazan ihtiyar bıyığı koyverir.

Peşinde koştuklarını: yenilik
Moda sayar boyuna.

Tek çocuğudur ailesinin
Onu üstün görürler binlercesinden:

Ne dese bağışlıyorlar ona,
Ne yapsa iyi, diyorlar ona.

Hiç sevmez çalışmayı
Bir damlacık ter dökmeyi,

Hiç bir iş yapmaz,
Bir çakıl taşı bile kaldırmaz.

Ama kaldırır kadehleri hızla
Sever iyice tıkmayı,

Herkesten farklı giyinmeyi,
Tuhaf işlerde görünmeyi.

Ailesinin tek çocuğu
İyice yanlış yoldadır:

Kendi kendis'ni yarım insan etti,
Şöyle böyle yaşar yeryüzünde,
Ailesinin tek çocuğu dejenere
Başboşun biri oldu da
Şarkı düzüyoruz adına,
Ana - babasını da kınayarak.

TÜRKİYE ÇERKESLERİ

(Geçen sayıdan devam)

— 7 —

Hazırlayan : İ. AYDEMİR

SİNOP İLİNDE Kİ ÇERKESLER :

Merkeze bağlı köyler :

Avdan : 469, Samlıoğlu : 200, Taşmanlı : 969 (300 kadarı), Çorak : 359, Kızılbalı 1155, Erikli : 597, Çobanlar : 193.

DURAĞAN İLÇESİ : Bektashağa : 664, Dağyeri : 115, İncipınar : 638.

GERZE İLÇESİ : Acısu : 200 Tilkilik : 720.

TÜRKELİ İLÇESİ : Alagöz : 300, Gökçealan : 840 (200 kadarı),
Kuz : 397.

AYANCIK İLÇESİ : Ömükdüz : 292, Büyükdüz : 270, Armutluyazı : 580, Dibekli : 565.

Sinop il, ilçe ve köylerinde toplam 8.250 Çerkes yaşamaktadır. Sinop ilinde ki Çerkesler millî benliklerini sürdürmekte, Abdzah, Şapsığ, Abhaz köyleri çoğunluk teşkil etmektedir.

MARDİN İLİNDE Kİ ÇERKESLER :

Mardin il sınırları dahilinde hiç bir Çerkes bulunmamaktadır. Buna karşılık Kızıltepe ilçesi genellikle Çerkeslerle meskündür. Burada ki Çerkesler 1864 yılından sonra topluca buraya gelip yerleşen, bir kısmı da Irak'ta kalan Çeçen grubunu teşkil etmektedir. Genellikle dillerini ve geleneklerini korumaktadırlar. Bugünkü sayıları 3.000 dolaylarındadır.

GAZİANTEP İLİNDE Kİ ÇERKESLER :

İl dahilinde Çerkes köyü bulunmamaktadır. Önceleri İslâhiye'ye bağlı iki köy de önemli miktarda mevcut olan Çerkesler bugün tamamen kaybolmuştur.

Kilis ilçesinde Suriye'den gelen ve orada büyük bir mahalle kurarak uzun süre millî benliklerini sürdüren Şapsığ - Abdzeh grubundan oluşan gruptan bugün pek az aile kalmıştır. Halen Gaziantep merkezi ile Kilis'te 200 kadar Çerkes yaşamaktadır.

HATAY İLİNDE Kİ ÇERKESLER :

REYHANLI İLÇESİ : Şapsığ ve Abdzeh dallarından oluşan Reyhanlı'daki Çerkesler, 1864 göçünde Balkanlara, oradan da ikinci bir göçle Suriye ve Ürdün'e yerleşen Çerkes grubundandırlar. Bu gün Türkiye'de yaşayan Çerkesler arasında millî benliklerini en çok koruyan ve bilinçli bir gençliğe sahip olan bu kardeşlerimiz yetişmektedir. Merhum öğretmen Hilmi Tsey, Türkiye'de yetişen Çerkes büyükleri arasında millî bilince sahip çok kıymetli bir büyüğümüzdü.

Millî oyunların, dil ve geleneklerin çok kuvvetli olduğu Reyhanlı'da ki Çerkeslerin sayısı 600 kadardır. Bunlar Bayır Mahallesiyle Yenişehir'de oturmaktadırlar. Ayrıca Harran köyü ile Bedirge bucağında, İskenderun ile Hatay il merkezinde başka yerlerden gelen Çerkes topluluğu yaşamaktadır. İl sınırları içindeki Çerkes sayısı 1500 dolayındadır.

(Devamı var)

ADIĞE MASALLARINDAN DERLEMELER :

İHTİYARLA DEVLER

Türkçeleştiren : Hapı C.

Anlatılıp söylenir olduğuna göre, çok önceleri yaşlı bir adamla karısı yaşarmış. Çok yoksulmuşlar. Bu nedenle, dilenmekten başka çıkar yol bulamamışlar.

İhtiyar adam bir parça unu torbasına koyup yola düşmüş. Gitmiş, gitmiş, derken bir derenin kıyısına varmış. Dereyi nasıl geçirim, diye düşünürken, karşı kıyıda bir kocaman devin belirdiğini görmüş. Dev, yerden kocaman bir taşı kaldırmış :

— Hey, ihtiyar, çabuk beni sırtlayıp dereden geçir, demiş. — Yoksa, seni böyle ezerim. — diyerek kocaman taşı avucunda sıkıp paramparça etmiş.

İhtiyar da geride kalmamış :

— Sen geçir dereden beni, — demiş, — yoksa, seni böyle toz ederim, — diyerek torbasından aldığı unu rüzgâra karşı savurmuş.

Dev, bunun üzerine; «bu benden çok güçlü olmalı» demiş, ihtiyarı sırtlayıp geçirmiş.

İhtiyar : «Beni evine götürüp konaklayacaksın, yoksa, seni ezip yutarım» demiş.

Dev ihtiyarı sırtlayıp evine doğru yola çıkarmış. Giderlerken, yolda korkusundan dev osuruvermiş. Osuruğun şiddeti karşısında ihtiyar üç beş adım gerilere fırlamış.

İhtiyar hemen sağı solu araştırmaya koyulmuş. Bunun üzerine dev :

— İhtiyar, «ne yapıyorsun, öyle» demiş. İhtiyar da :

— Çok ağır gidiyorsun, hızlı gitmen için seni dürtmeye sopa arıyorum» karşılığını vermiş. Dev çok daha korkmuş:

— Aman, sopayı bırak, ben tüm gücümle seni götüreceğim», demiş.

Eve varıncaya değin, korkusundan osurdukça dev, ihtiyarı birkaç adım gerilere ata ata, ihtiyar da sopa arar gibi yapa yapa gitmişler. Derken devlerin evine gelmişler.

Dev hemen kardeşlerine koşmuş : «Aman, demiş, bir ihtiyara rastladım ki, taşı aldığı gibi toz ediyor, olanca gücümle koşarak getirdiğim halde, beni daha hızlı koşturmak için sopa arıyordu, kendisini getirip konuklamaktan başka çıkar yol bulamadım», demiş.

Kardeşleri: «Üzülme, bir çaresini buluruz elbet» demişler.

Devler ihtiyarı yedirip içirip güzelce bir döseğe yatırmışlar. Sonra da aralarında konuşmuşlar : «Penceresinden taş atar öldürürüz», demişler. İhtiyar da tüm konuşulanları kapı ardından dinlemiş.

Gecenin ileri saatlerinde devler pencereden kocaman taşları atmaya başlamışlar. İhtiyar tavana uzandığından kendisini koruyabiliyormuş.

Gün ağarmaya başladığında devler, «artık ölmüş olmalı» diyerek taş atmaya bırakmışlar. İhtiyar da, birşey olmamış gibi, taşları aralayıp yatağına uzanmış. Sabah olunca da bir şey olmamış gibi, giyiyip dışarı çıkmış. Devler sormuşlar :

— Konuğumuz, rahat edebildin mi?» diyerek.

— Pek rahat edemedim, demiş ihtiyar. — Gece bazı pireler beni ısıyorlarmış gibi bir rüya gördüm.

Devler şaşırılmışlar : «Hayret yahu, bunca taşı pire gibi sanmış», demişler.

Devler ertesi gece ihtiyarı kaynar suyla haşlamayı kararlaştırmışlar.

Gece yarısına doğru devler kaynar suları kazan kazan pencereden boşaltmaya başlamışlar. İhtiyar da onları kapı ardından dinlemiş olduğundan tavana çıkıp saklanmış. Sonra da, devler gittikten sonra, ihtiyar birşey olmamış gibi yatağına uzanivermiş. Devler sabaha gelip sormuşlar :

— Her ihtiyar, bari bu gece rahat edebildin mi?», demişler.

İhtiyar: «Üzerime çığ yağıyor gibi bir rüya gördüm, bu nedenle bu gece de rahat edemedim» demiş. Devler hayret etmişler:» Allah, Allah, kazanlar dolusu kaynar suyu çığ gibi takmamış bile» demişler. Sonra da, ihtiyarın gücünü denemeye karar vermişler...

— Konuğumuz, bugün ormana gideceğiz, istersen sende bizimle gel, demişler.

— Olur, gelirim. Yalnız bolca ip alınız», — diye karşılık vermiş ihtiyar.

Ormana varmışlar. Devler asıldıkları gibi, koca bir ağacı kökünden kopartır, sonra da dallarını koca baltalarıyla sıyırlarmış. İhtiyar da bu arada devlerin hayret dolu bakışları altında ormandaki ağaçları birbirine bağlamış. Devler işlerini bitirmişler, ama ihtiyar hala ağaçları birbirlerine bağlamış. Devler, «İhtiyar, ne yapıyorsun öyle» demişler. İhtiyar da :

— Ben öyle biriki ağaçla yetinemem. Asıldığım gibi, bütün ormanı söküp götürmeliyim — demiş. Devler ormanlarının elden gideceğinden korkmuşlar :

— Aman, ihtiyar, sen bizim konuğumuzsun, seni, ormanı gezip görmek için yanımızda getirdik. Konuğumuzu çalıştırsak, bunu başkaları da duyarlarsa, çok ayıp olur. Sen rahat et, biz gerekli işi bitirdik bile», demişler.

Eve döndüklerinde devler kardeşlerine çıkmışlar :

— Bu ihtiyarı nasıl başımıza belâ ettiysen, o şekilde bu işi hallet, yoksa seni mahvederiz», — demişler. Dev çok korktuysa da, ihtiyarı evine götürmekten başka çare bulamamış.

İhtiyara bol bol altın vermişler, kendisini getiren devin sırtına yükleyip uğurlamışlar. İhtiyarın evine geldiklerinde ihtiyar :

— Buyurun, dev şimdi de sen benim konuğum ol, — demiş. Biran önce canını kurtarmak derdinde olan dev :

— Çok sağol, demiş. — Ben sonra gelip konuğun olurum» diyerek vargüciyle uzaklaşmaya başlamış.

İhtiyar eve altınlarla koşup durumu karısına anlatmış. Sonra da dev i gözlemesi için karısını evin üstüne çıkarmış.

Dev giderken tilkiyle karşılaşmış. Tilki : «Hey, dev, nedir bu telaşın, nereden geliyorsun böyle kan ter içinde» demiş. Dev : «Sorma, tilki, bir ihtiyara rastladım ki, canımı güç bela kurtarabildim» diyerek başından geçenleri anlatmış. Tilki kakhahalarla gülmüş: «Ammma da seni kandırmışlar. Hergece kümeslerinden tavuklarını bağırta bağırta kaçırap yiyorum ben onların. Korkularından dışarı bile çıkamıyorlar» demiş. Sonra birlik olup ihtiyarın evine doğru yola çıkmışlar. İhtiyar kadın evin damından kocasına seslenmiş.

— Hey, ihtiyar, tilki yanına dev almış geliyor», — demiş. İhtiyar hızla evin damına çıkmış. Tilki ile dev bir bağırma mesafesine (Kuuoğ) geldiklerinde onlara doğru bağırmış.

— Hey, tilki, olmaz. o Benim sana ödünç verdiğim dev çok daha sevizdi. Onun yerine bana getirdiğin bu dev çok zayıf. Dışımın koğuğunu bile doldurmaz», — demiş. Bunun üzerine dev :

— Vay, edepsiz vay, demek beni yedirmeye götürüvormuşsun, — diyerek tilkiyi kapıp yere vurduğu gibi paramparça etmiş.

Böylece ihtiyarla karısı mutluca yaşamlarını sürdürmüşler.

Anlatan : Y. Mahmut Yıldız, 1961, DÜZCE

BİR ABHAZ KOMPOZİTÖRÜ (AGUMBA RAJDEN)

Hazırlayan : PAPAPHA

Agumba daha küçükken başladı şarkı söylemeye. Doğru dürüst konuşamıyordu bile, babası Cıguatan'ın apxartsasına (*) eşlik ederken, «Konuşuyor»du onun apxartsası, Baba-oğulun öyküsünü söylüyor, Abhazya ve Abhazların acı günlerini dile getiriyordu. Vatani için canını veren yiğitlerin şarkılarıyla coşturuyordu yürekleri. Küçük Rajden her gün dinlemek istiyordu, halk şarkılarına olan sevgi ve beğenisi gün geçtikçe daha da artıyor ve bilinçleniyordu. İşte buydu Agumba'nın müzik türünün yolunu oluşturacak olan tutku.

Gece gündüz dinlemekten usanmadığı şarkıları, artık O çalıyordu, babasının apxartsasıyla. Görmemek mümkün değildi Gumba'nın bu üstün yeteneğini, ama ne yazık ki nasıl değerlendirilmesi gerektiğini bilmiyordu yakınları. İlk kez Sohum'daki müzik okulunun öğrencileri oldu bunun farkına varan, Onu da aldılar okullarına. Böylece, yeteneğini gerçek anlamıyla kullanma ve geliştirme olanağı doğdu küçük Gumba'ya ve bu yol Abhaz Devlet Şarkı ve Oyunları ekibine götürdü onu. Ekip için düzenlediği şarkı ve besteler Abhazya'nın dörtbir yanına duyururdu onun adını. Gazeteler, dergiler hep bu genç müzisyenden söz ediyordu.

Az zamanda, Abhazya'nın dışına da taşı onun ünü arka arkaya plâkaları çıkıyor, koro için yazdığı şarkılar hemen hemen her temsilde okunuyordu.

Dürriş köyünde doğan bu yetenekli Abhaz Kompozitörünün plâkaları tıpkı babasının apxartsasından çıkan tatlı Abhaz sesi gibi yansdı bütün dünyaya da bu kez.

İşte, Abgınpa Simber Kebaş tarafından çevirisini okuyacağınız Michel Hoffman'ın yazısı Rajden Gumba'nın Fransa'da basılan ve «Azamat» «Arkuşağa Aşıta» «Aynapha Kâgua» adlı şarkıları ile «Gudisa» ve «Azar» adlı orijinal Abhaz müziğini yansıtan plâğın kapağında alınmıştır. Plâğın kapağında Abhazyaya haritasıyla birlikte Abhazyanın özelliğini yansıtan şekiller ve oyun oynayan son derece yaşlı bir Abhaz erkeğinin sembolik bir resmi vardır. Arka kapakta ise bu müziğin özelliklerini açıklayan (çevirisini yanda bulacağınız) yazı bulunmaktadır.

Bu gün Agumba Rajden'in şarkıları Abhazyadan doğan sıcak güneşin ışınları gibi yansımaktadır halkın yüreğine. Agumba çoğunlukla kendisi kadar içli ve sıcak bir şair olan Abhazyanın millî şairi ve halen Cumhuriyet Başkanı Bagrat Şinkuba'nın şiirlerini güftelemiştir. Öte yandan diğer müzik türlerinde de kendini denemekte, koro şarkıları, vokal ve enstrümental eserler de vermektedir. Bunlar arasında «Bizim Gulya'mız» «Yaayruma» «Kuaçala» «Apsnı» «Bara bomiy» «Avardın çıça yaşua» gibi şarkılarını saya biliriz.

Ayrıca, senfoni orkestrası için parçalar ve bazı piyesler için de sahne müziği hazırlamıştır.

Geçen yılki bir Abhazyaya gezisinden «Abhaz Mitolojisi Anaç mı?» adlı kitabın yazarı Beygua Ömer Büyüka'nın bir şiirini de bestelemiş olduğunu öğrenmekteyiz. Yine aynı yazarın derlediği ve göç sonrası yüzlerce Abhazın Kefken kıyılarında mahvoluşunu anlatan bir ağıtı da bestelemekte olduğunu ve vatandan ayrı yaşayan Abhazlara ithaf edilmiş olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

Türkiye'deki Abhaz müziğinin de derlendiği takdirde en iyi şekilde işleneceğini büyük bir içtenlikle vaad eden GUMBA'ya Türkiye'deki bütün Abhazların yardımcı olmalarını dilerken. Böyle bir işin son derece önemli bir ulusal görev olduğunu da açızane kanaatimizle belirtmek isteriz.

(*) *Apıxertsı* : Yaylı, iki telli bir enstrüman Adıgeler buna *pxapsıne derler*.

ABHAZ DEVLETİ POPÜLER ŞARKILARI

Michel HOFFMAN'dan

Çeviren : Abgınpa Simber KOBAS

Abhaz folkloru yakın zamana kadar (İlk Halk şarkıları Dergisi 1929-1930 da yayınlanmıştır) araştırı konusu yapılmamıştır. Bununla beraber repertuarı son derece zengindir.

Yüksek mer'alarda yaşayan çobanların, hayatından esinlenmiş pastoral şarkılar, av şarkıları (Av törelerini yansıtan), Çalışma şarkıları içme şarkıları, ninniler, aşk şarkıları, ağıtlar, kahramanlık şarkıları ve bunlara eklenebilecek bir çok türler. Abhaz folkloru giderek bu işe ön ayak olan kimseler sayesinde daha da zenginleştirilmekte, yeni yeni türler meydana çıkarılmaktadır.

Müziğin yapısı (bölümleri) harikûlâdedir. Genellikle iki sesle icra edilir. Sesleri koronun içinde ayırd edilebilir. Aynı zamanda 20-30 kişi ile beraber kompoze edilir. Abhaz şarkıları daima birlikte söylenir. Diğer bir özelliği de, Enstrümanlar karışınca (partie haute) şarkıcılar eşlik edinceye kadar çalarlar.

Aletli Abhaz müziğinde özellikle kullanılan enstrümanlar Açırpın (bir flüt çeşidi), Apxarısa (Keman yaylı, iki telli bir enstrüman), gitarın bir başkının bir başka türü olan Açamguur ile harp ve lire benzeyen ve Abhazlarda Ayümaa, Axımaa diye anılan müzik aletleridir.

ÇERKESLER VE EDEBİYAT

Dr. Vasfi GÜSAR

Hürriyet ve yücelik diyarı Kafkasya dünyanın gerçek en güzel ülkelerinden biridir. Geniş vâdileri, başta Kuban ve Terek ve yüzlerce çay ve ırmakları, bağ ve bahçeleri, gözün alabildiğine geniş ovaları, kıp kırmızı verimli tarlaları, yıllar görmüş ağaçları kapsayan yeşil ormanlarla çevrilmiş yüksek ve beyaz kayalı dağları ve çeşitli güzel iklimi ile tabiatın bulunmaz ve aranır bir hazinesidir.

Doğuda durgun Hazer denizi ile batıda hırçın fakat ilhâm kaynağı mavi renkli Kara Denizin arasına yerleşen Kafkas sıra dağları, Elbruz. Kazbeq gibi göklere ser çekmiş şahikaları ve zümrüt gibi çevre manzaraları ne güzel bir tablo...

İnsanların gelişmesine, zekâların açılmasına, ince duyguların belirmesine vatan sevgi ve aşkının gelişmesine, azim, cesaret, irâde ve fikir kuvvetlerinin perçinleşmesine pek elverişli olan bu güzel tabiat yaratılışının bir armağanı olan bu iklim Kafkaslıların karakteri üzerinde önemli bir yer almıştır. Hele Kuzey Kafkas hiç şüphe yoktur ki bir aşk, bir şiir, bir heyecan bir ilham ülkesidir. Gerçek Kafkas; Çerkesin aşkında, anlayışında, söyleyişinde, konuşmasında, savaşında, kavgasında, tartışmasında hâkim olan bir şiir memleketi. Her aşk, her savaş, her kahramanlık bir şiir ile sonuçlanır bu güzel ülkede. Bunlar için yazılan şiirler, bestelenen şarkılar, melodiler onların iç duygularıdır ve müzik te onla-

rin en son vardıkları ve üzerinde durdukları millî konulardır. Çerkes şairleri, müzisyenleri; besteleriyle müzikleri ile heyecandan, aşktan, kahramanlıklardan, ıstırap ve üzüntülerden ilham alırlar, çarpan yüreklerini bu eserleri ile canlandırırlar.

Ancak Çerkeslerin vatan için gerekli gördükleri bağımsızlık, özgürlük, mertlik, cesaret ve kahramanlık şiirleri, besteleri, müzikleri aşktan ve her şeyden üstün yer alır. Hele hürriyetleri için her şey, her düşünce, her his susar, boyun eğer. Temelinde de, aşk şiirlerinde ve bestelerinde de cesaret ve kahramanlık, bir üstünlük duygusu taşır.

Çerkeslerin geçmiş asırlardaki tarihsel çağları iyice incelenirse belirecek, gözlerimizin önünde görünecek tablolar, çeşitli milletlerin geçirdikleri yaşantı ile karşılaştırılacak olursa en büyük yakınlığı, benzerliği pek eski Yunan medeniyetinde görmüş olacağız. Yakınlık düz düşünce biçiminde, yürüyüş alanında değil, sosyal yaşantıda, dinsel inançlarda, duygularda bir benzerlik göreceğiz. Ama bir süre komşuluklarını yaptıkları Romalılarda yaşantı büsbütün tersine idi. Arada ve her şeyde değişiklik görülmektedir. Onların yaşantıları karanlıklar içinde belirsiz anlamda idi. Oralarda tarihsel bilgiler yalnız siyasi olaylardan, askerlik yaşantısından ileri gitmiyor. Edebiyatsız Romalıların ruhsal düşünceleri, duyguları pek anlaşılamiyor. Dinsel inanç ve düşünceler hep bulutlar içinde. Gerçek bu gün edebiyatsız milletler dilsiz insanlar olarak bilinir. Kapsanmayan, zaptedilmeyen, yazılmayan, üzerinde durulmayan edebiyat, bir milletin geçmişini ne kadar canlı olursa olsun geleceği daima tehlikede bir yığın insan toplumu manzarasındadırlar.

Eski Çerkeslerde önemli yer alan, kulaktan kulağa intikal edegelen, yer alan Wered, Ghibze, fıkra ve aile (soy) hikâyelerine bakılacak olursa geçmişte kuvvetli bir edebiyata sahip oldukları anlaşılmaktadır. Avrupa ve Asya arasında kilit yeri ve geçiş geçidi durumunda olan Kafkasın her geçen istilâcı, her gözü kararmış, yurdunda aç kalmış, kendisine daha iyi bir yer, bir barınak arayan kavimler mutlu yurt bulmağa çalışan sürüler arasında saldırganlar, boş heybesini sırtına almış ve kıraç verimsiz buzlu stepleri bırakarak rahat bir yaşantı bulma amacı ile soluğu Kafkasya da almış, kan dökmüş, fakat mutluluk ve huzur içinde yaşayan bir milleti de rahatından, yurdundan atmaya çalışmış, oralarda her şeyi, evi, bağı, bahçeyi yağma etmiş, güzel kentleri, köyleri gece kondu şekline sokarak oradaki insanları göçebe bir aşiret biçimine sokmağa çalışmışlar, bir gün dağ yamacında koyunu ve keçisi ile, çocuk çocuğu ile oturan, yerleşen bir aileyi bir hafta sonra başka bir yerde ve dere kenarında ya da bir orman arasında, bir dağ yamacında yuva kurmakla uğraşan insanlar haline sokmuştur.

Yurdunu, evini, barkını savunma kaygısı ile yaşama azmi ve huzur düşüncesi ile istilacı çapulcuları yurdundan kovma çaba ve mücadeleleri, şiiri, edebiyatı, yaşantı felsefesini unutturmuştu Çerkeslere... Dünyada en çok istilâya uğrayan ülke gerçektir ki Kafkasya olmuştur. Aç kurtların, ihtirasçı sürülerin saldırılarına karşı göğüslerini siper yapmaktan geri kalmayan ve onları sevgili yurtlarına sokmayan, sokmamağa çalışan Kafkas Çerkesleri tabiatı ile şiiri, edebiyatı mertlikten, kahramanlıktan, savaşçılıktan az da olsa geride bırakmışlar, üzerinde durmamışlar, memleketin kurtuluşu ile uğraşmışlar, Atalarının emanet olarak bıraktığı huzur ve mutluluk içinde ruhsal ihtiyaçlarını önemsememişler, kültürel bilgiye yanaşamamışlar, yazamamışlar, kitaplara geçirememişler, fakat bütün bu talihsizliğe rağmen ruhsal duyguyu yürekten gelen şiir, beste ve güftelerini unutmamışlar, bunları kulaktan kulağa aktarmışlar, anılarını silmemişler, cemiyetlerinde, topluluklarında, sevinc ve neşe anlarında olduğu kadar, üzüntülü, sıkıntılı günlerinde, satlarında ezberlemiş oldukları ghibzeleri, weredleri söyleyerek öz yurdun gelecekte kahramanı olacak çocuklarına ders verir gibi aşılamışlar, armağan etmişlerdir.

Gerçek olan konu; Kuzey Kafkaslılarda, Çerkeslerde bolca görülen kahramanlık kadar, şiir ve destanlar da önemli yer almaktadır. Oralarda geniş salonlarda, alanlarda efsanevî kahramanlık, cevanmertlik, güzellik ve vatan uğruna şehit düşenlere karşı hayranlık belirten şiirler ve daha çok da destanlar düzenlenir. Kahramanlık ve aşk ile üzüntü konuları, sıralarını unutmayan bir anlam ve anlayıştır o güzel ülkede. Destanlar müzik ile de bestelenir, toplantılarda, eğlencilerde, düğünlerde çalınır, sahibinin hatırası anılır, kişilikleri, duygu ve meziyetleri açıklanarak belirtilir ve böylece de millî geleneklere, millî tarihe bir yön vermekle beraber gençlere birer ibret ve duygu dersi de verilir, ufak cümlelerle de olsa bir çok duygular, hisler kamçılanır.

Çerkeslerde halk şairlerine, destancılara büyük sevgi ve saygı gösterirler. Toplantılarda, bayramlarda, düğünlerde, millî günlerde onları baş köşelerde oturturlar. İçlerinde tahsili olmayan fakat anadan doğma Allah vergisi şair ve destancılar vardır. Bunlar bu çeşit toplantılarda şiirlerini, destanlarını okurlar PXEPŞİNE (bir nevi keman) ve armonik ile müzikal bir arkadaşlık ve uyarlık ile medhiyelerde söylerler. Bu arada kahramanlar ve kahramanlık olayları özellikle genç kızlar tarafından şarkı ile övülür, anılır ve böylece kahramanların yurt hizmetlerini ebedileştirir, ölümsüz bir hale sokarak mükâfatı bu suretle görülür, saygı ile anılır.

Çerkes ileri gelenlerinin ve özellikle prenslerinin yanlarında bulunan vak'a hikayecileri de olayları olduğu gibi yazmakla tek görevlidir. Bunlar geçen vakaları bütün gerçeğiyle yazma ve toplama zorundadırlar. Hatıra, gönüle bakmaz her şeyi olduğu gibi etraflıca anlatırlardı bunlar. Özellikle kızların tertipledikleri şarkılar daha önemli idi. Kahramanları övdükleri gibi nâdir de olsa savaşta gevşeklik gösterenleri hakaret etme şeklinde şarkıları da vardı. Bir genç için en büyük ceza, hakkında fena bir şarkı bulunmasıdır. Haklarında fena şarkı yapılanlar memlekette duramazdı. Bu bakımdan insanlar kahramanlıkta biri birile yarıştırlardı. Bu gibi şarkılar, destanlar toplum üzerinde terbiyesel bir eğitim rolü oynardı. Herkes bu millî geleneklere, âdetlere sık sık bağlanır, saygı duyar, en ufak bir falsonun bir şarkı konusu olabileceğini düşünür ve çekinirdi.

Çerkesyada (Ghibze) ve (Wered)leri düzenleyen ve besteleyenlerin savaşa katılmaları ve cepheye gitmeleri zorunluğu yoktu. Fakat isteği olan gider cephe gerilerinde menzillerde savaşçıların cesaretlerini ghibzeleri ile canlandırır onlara kuvvet kaynağı olurdu. Millet bunların hizmetlerini, vatan savunması bakımından alkışlar, önemli görürdü, yer verirdi. Millet bunlara eğitimci (terbiyeci), yol gösterici (irşatçı) gözü ile bakardı.

Kuzey Kafkasya'da Dağıstan bölgesinde dinsel bilim öğrenim Arap dilinde olduğu için orada yetişmiş olanlardan İslâm din ve felsefesinin tesiri ile Arapça tesavvufi dinsel şiirler, kasideler yazanlar çokca idi. Çerkesya'da din adamı olmak için Arapça öğrenmek gerektiğinden Dağıstana gidilir Arap dili ve Kur'an okunması sağlanırdı. Dönüşte camilerde imamlık ederlerdi. Millî şiirlerini hep Çerkes dili ile belirtirlerdi. Kuzey Kafkasya'da özellikle Çerkesya'da bir kısım hak şairleri, kent kent, köv köv dolaşır, şiirlerini, destanlarını söyler ve halka misafir, konuk olurlardı. Yaşayışlarını bu suretle kazanırlardı. Bazen de bir şair istekli bir müzisyeni de beraberinde götürür ve beraberce çalışırlardı, toplunun sevgisini ve bağlılığını çekerlerdi. (Devamı var).

ANA RESMİ

HAJKASIM HASAN'dan
Çeviren : **KARDEN D.**

Harekhare'nin dik yamaçları yeşermemiş, ağaçlar çiçek açmamıştı henüz. Ama ilkbahar güneşinin çıplak yamacını ısıttığı kayanın yanbaşında yaşlılar yeni yeni toplanır olmuşlardı.

Bir gün yine oradaydılar. Kimbilir neydi anlattıkları, eskilerden mi başlamışlardı söze, yoksa bu yıl ki genç bahardan mı? Ama orada, tepe-

de otururken köylerini rahatlıkla, avuçlarının içi gibi görebildikleri ke-sindi. İşte, birisi okulun bahçesinde itişe - kakışa birbirine karışan ço-cukları farketmişti. Ne mutluluk değil mi?... Bir başkası köyün baş tara-fında yükselen yapıdan duyduğu sevinci gizleyemedi.

Okulun bahçesinden taşan çocuklar, koca taşın önünden koşuşarak geçiyorlar, bir birlerine girerek kovaladıkları topu, yere değdirmiyor-lardı. Böylece Harekhore tepesinde beliriverdiler.

— İşte, Evimiz - Dedi birisi - Kapımızdaki koca kavağıda görüyo-rum.

— Bizim ev değirmenden öte tarafta...

— Aaa... O koca kaya ne kadar küçülmüş - Dedi mavi gözlü çocuk... Koca kayanın çıplak yamacında kalpakları bol tüylü yaşlılar sıralanmış-lardı.

— Babam da orada, dedi en küçükleri böbürlenerek...

— Benim babam da orada... dedi bir başkası.

— Babam da...

Nuri (Mavi gözlü çocuk) Annesinin söylediklerini hatırlamıştı bir-den : «Doğru eve gel oğlum, başka yerlerde oyalanma... Babana yardım eder, buzağuları getirirsin» demişti. Birden üzüldü Nuri... Annesi hastay-dı, yataktan kalkamıyordu. Arkadaşlarından ayrıldı eve doğru yürüdü.

Avlu insan doluydu. Kadınlar ağlıyor, erkekler üzgün bekliyorlar-dı.

Avlu kapısında biri kucakladı Nuri'yi..... Nuri kucağındaki adamın göz yaşlarının sıcaklığını hissetti.

Dünyadan ayrılan annesinin hayali bir türlü gözünden gitmiyordu Nuri'nin Geceleri sayıklıyor, annesiyle konuşuyordu.. Gündüzleri okulda, sırada otururken bile, onun yumuşak, tatlı sesini duyar gibi oluyordu. Bir gün okul dönüşü aramadığı yer bırakmamıştı evde; Annesinin bir resmi bile yoktu. Hiç resim çektirmemiş miydi, yoksa kayboldu mu? bu-lamadı bir türlü.

Hergün okul dönüşü, doğru eve gidiyordu artık... Harekhore'nin ya-maçlarına koşuşan arkadaşlarına da katılmıyordu. Üzgün üzgün, oynama-kta içinden gelmeyerek, evin avlusunda oturuyordu hep.

Birgün, babası Nuri'yi beraberin de götürdü. Taşçıydı o. Kayalara tırmanır, dünyadan ayrılanlar için, yonttuğu yumuşak taşlardan anıtlar yapardı.

Gün sıcaktı. Babası bir yandan terini silerken, bir yandan sessiz ve üzgün yumuşak taşı yontuyordu...

İri yapılı kumral birisiydi, o. Elinin üzerin de şişkin damarları bulan. Çekiç sesi boş derede yankı yaparken, keskin keskinin yonttuğu eğri büğrü taş yavaş yavaş insan şeklini alıyordu.

Nuri göz ucuyla babasına bakarken, taşı da sessizce yontuyordu. Baba ne «olur» ne «olmaz» diyordu. «Babam neden böyle acaba?» diye düşünüyordu Nuri. «Bütün gün birlikte olsanda tek bir kelime söylemez» Bazen akşamları yatarken sorardı.

— Nasıl gidiyor okul, bugün ne notlar aldın? diye.

Kış geceleri öylesine uzar ki bazen, hiç sabah olmayacakmış gibi gelir. Nuri kâğıtlar arasındadır hep. Beyaz yaprakları karalar durur... Resimler yapar. Göz ucuyla onu süzen babası, gece yarılansa bile «yat artık» demez.

— Yarın Mısokho'ya gidelim — dedi babası bir akşam — iyi bir taş buldum orada, sabahleyin erken kalk.

— Ne olur baba beni götürme. Yarın resmi bitirmeliyim — dedi Nuri.

— Peki, uğraş diyerek razı oldu babası.

Öğle sonu oluncaya dek resmin başından ayrılmadı Nuri. Babasının dönme zamanı yaklaşınca resmi duvara astı.

— Anne, Annel.. dedi. Dolu dolu gözleriyle bir süre seyretti durdu. Kendisiyle konuşuyordu annesi sanki... Yumuşak elleriyle saçlarını okşuyor; sırtını sıvazladığını duyar gibi oluyordu.

— Üzgün durma oğlum, tatlı ana sesini duyar gibi oldu. — Neden güneşten kaçıyorsun, onun güzelliğini görmüyor musun? Bak sular fısıldayarak akıyor, kuşlar şarkıya başlıyor hep bir ağızdan. Git oğlum arkadaşlarına katıl. Üzülme... Heveslenilecek kadar güzeldir dünya. Git oğlum git. Gülen yüzünü arkadaşlarına göster.

Küçük çocuk, yüreği kabarak heyecanla sokağa attı kendini. İlk bahar güneşinin tatlı ışınlarını boşalttığı sokağa...

Öylesine coşkundu ki Nuri, sağa sola atılıyor. Esen rüzgârını yakalamaya, hızla akan sularıyla yarışmaya çalışıyordu Kafkasın.

Derken çıplak kayayı ve yanı başında toplanmış, kalpakları bol tüllü yaşları gördü yeniden...

Bir gün Harekhore tepesi, çocukları yamaçlarına sürüklüyordu yine.

... Koca kayanın önünden geçerken, çocukları gören yaşlılardan biri Nuri'yi göstermişti eliyle.. Kimbilir belki bugün, insanların saygı duyduğu, yeni bir ressam kazanmıştı dünya.

BATMETOĞULLARI

Hadeğalve ASKER

A. Hadeğalve'nin «Batmetoğulları» («Batmetqoxer») adlı uzun şiiri usta Adıge halk öykü anlatımcısı Hamtoh Ayub'a ithaf edilmiştir.

Poemin özeti : Tüm Kafkasya'da adı ünlü silah yapımcısı demirci Batmet ve eşi, altı oğulları ile birlikte, çalışarak yaşamlarını mutluca sürdürmektedirler. Şet ananın başlıca özlemi çocuklarını evlendirmiş görmek ve torunlarıyla kucaklaşabilmektir.

Ama zalim düşman Şet'in bu özlemini yıkar, çünkü Adıgey'e saldırmıştır - köyleri yakıp yıkmakta, halkı toptan yokedip geçmektedir. İdeolojinin hümanizm ve yurtseverlik olduğu bağımsız Adıgey'de, haberi duyan, kendiliğinden, gönüllü olarak yurt savunmasına koşmaktadır. Gerçekten, Şet, haberi, köyün el değirmeninden dönüşünde Batmet'e duyurur.

Yüksek Adıge insanlık ve yurtseverlik bilincinin tam egemen olduğunun vurgulandığı şiirsel öyküde, demirci Batmet ile altı oğlunun cepheye gidişi, üstün bir toplumcu insancılığı açısından ve lirik karışımlarla dillendirilir. Ne denli acı da olsa, Şet ana, yurt uğruna ölümün en kaçınılmaz gereklilik olduğu bilincine erişmiştir, tıpkı diğer yurtseverler gibi.

Saldırgan düşman, Adıgey yurtseverlerince bir geçitte sıkıştırılır, üçgün - üç gece süren bir boğuşmadan sonra da çığnenir, Adıge yurdu düşman sürülerinden temizlenir.

Savaş, çokları gibi, demirci Batmet'i ve on beş yaşındaki en küçük oğlu ile birlikte tüm Batmetleri alıp götürür.

«Korkak davranışlarının
Adlarını lanetlemek için —
Utançtan ölmeleri için!
Tiksinilenler olmaları için.

Korkak oğlundan utanması için

Anasına «pvine» (1) giydirilmesi için.

Yiğitlerin adlarını ise, yeni şarkılara katmak, kahramanlık ve cesaret örneği olarak yaşatmak, yiğitliklerini köylerden köylere, evlerden evler ve yurdun tüm «haçveş»lerine(2) götürmek için.

Demirci Batmet ile altı oğlunun yiğitliği ise, sadece şarkı ya da şiir olmakla kalmadı, giderekten sonunda «ğibze» (3) ye girdi :

«Kılıç elde düşmana saldırırken
Yiğitlere örnek olan
kahraman Batmet!

Canını esirgemen, düşmanı ezerekten
Korkusuz oğullarına komuta eden
yiğit Batmet!

Yurdu düşmandan koruyaraktan
Bağımsızlık uğruna can veren
yiğit Batmet!

Aslan yavruları, düşmanın canalıcıları
Er meydanının yurtsever şehitleri
Şetoğlu altı yiğit!..»

Ana, daha olup biteni bilmemektedir henüz. Meraktan için içine sığmaz, ama bunu kimseye de belli etmez. Ana öte yandan yedi araba, yedi şehidi köy mezarlığına neredeyse getirmek üzeredir.

Üç «cılıh» (Şıh ok., 4) atlarından inerler ve Şet'e durumu bildirirler: düşmanın ezildiğini, yurdun kurtarıldığını, bu arada Batmet'lerin yiğitçe görevlerini yerine getirdiklerini ve bir daha bu bahçe kapısından girmeyeceklerini ve yaşlıların cenazeleri kendisi için beklettiklerini, dilerse gelip görebileceğini, Şet buna şu karşılığı verir:

— Yaşlılarımızdan çok memnunum..
Tanrı da kendilerinden memnun olsun!
... Zorlu haber.
Ama utanılası değil.
Güç de olsa, gelirim.
Yurdumuz için
Halkımız için
Canlarını verdiler».

Şet sarsılmaksızın ve kimsenin koluna girmeksizin köy mezarlığına gider. Halk, açılıp kendisine yol verir. Şet; şehitleri işaret ederek orda-
kilere seslenir :

— Birşeyler demek istiyorum bunlara
Uygunsuz değilse.

—Geldiğine— çok sevindik.
Bekleyebiliriz, —diyorlar Şet'e.

Dilediğin gibi davran,
Uygunsuz olmaz, —diyorlar Şet'e.
Şet ilerler

Yaşlı Batmet'in örtüsünü aralar.
Yüzünü okşar :

— Hey benim ihtiyar yiğidim,
Gençliğimizden buluşup

Aynı evde
Geçirdik yıllarımızı birlikte.

Bunca yılboyu bana üzücü
Bir an bile geçirtmedin,

Elimden gelene değer verip
Mutluluk içinde

Yaşattın beni.—

Hoşnutum senden...

Ben de seni hoşnut etmek için
Saçımı süpürge edip

Baş ağrımı bile belli etmeyip

Elimden geleni yapmaya çabaladım.—

Pişman değilim,

Hoşnutum senden...»

Sonra her biri üzerine konuşarak ve yüzlerini okşayarak yan-
yana sıralanan yavrularını bir bir dolaşmağa başlar. En sonunda;

«En küçük oğlunun başucuna gelir.

Uzanır, başından örtüsünü kaldırır.

— Ey Adıgeler, uygunsuz değilse,

Birşeyler demek isterim burada.

(Ordakiler başlarıyla Şet'i onaylarlar :

«Dileğin - bizim de dileğimiz...»)

«En küçüğü - en sevimlisi»,

Derler insanlar,

Doğru olmalı.

Bu ufacak - daha pek yavrucuk,

Yeni onbeşinde zavalıcık.

Babasının son kuzusu
Abilerinden «üstün» gibi tutup
Nereye gitse «yanında» götürüp
Sevdiğini belli ederdi onu.

Ev dönüşlerinde —
Gelip boynuma sarılırdı.
Okşiyaraktan beni
Kollarına dolardı...

«Git, —derdim,— —sıkma canımı!»—
Ayak ucuma yatardı.

Ayaklarımı sımsıkı göğsüne bastırıp
Ateş parçacığı gibi uyurdu.

... Bir dileğim kaldı daha yapacak.
Yatmalardan önce

Alışkanlığıydı sağlığında bunun.
Son kezcik olsun sağ gibi onu,
Göğsüme bastırmak istiyorum.

— İsteğin senin
Bizim de isteğimiz.

Yavruyu anasına doğru kaldırıyorlar...

Şet'in göğsüne dayandırıyorlar...

Nerden bulsun hep gücü insan! —

Gözleri kararıyor,
Dizüstü sendeliyor.

Hemen anayı ayağa kaldırıyorlar.

— Uygunsuz düştüm!— diyebiliyor sadece Şet,

... Batmet — demirciden başlayıp
Yedisini de toprağa veriyorlar.

... Küreklerden toprak dökülüyor
Yanaklardan gözyaşları dökülüyor.

-
- (1) «pıvne» — çocığı korkak olan anaların başına ters çevrilerek giydirilen kalpak.
(2) «Fəzveş» — konukevi.
(3) «Əbze» — ulusal məntəbə.
(4) «Cəhə» — öldürülmə işlərini xəbər verən kişi.

ESKİ MİSİR'DA ÖZEL ADLAR

(Geçen sayıdan devam)

Dr. M. Ali PÇİHALUK

ŞARDAN'LAR (CHARDANNES)

Eski Mısır'ı istilâ eden ve orada askerî varlık gösteren Asya kökenli kavimlerden biri de «Şardan»lardır. Bir süre Mısır'da egemen olduktan sonra, Şardan'lar, soydaşları olan başka kabilelerle birlikte Akdeniz'deki Sardunya Adasına göçederek oraya adlarını vermişlerdir (bk. Maspero Tarihi, s. 317). Günümüz Kabartayları arasında, halen, Şardan adı, soy ve kişi adı olarak bulunmaktadır.

AŞE'LER (ACHEES)

Firavun I. Menepetah döneminde Mısır'ı istilâ eden «Aşe»ler, ardında Kıbrıs Adasını da ele geçirmişlerdi. Günümüz Adıge boylarından Kabartaylar arasında halen «Aşeoğulları» anlamını taşıyan «Aşemko» soyu (Ivaço'su) bulunmaktadır. Cunatıko Met İzzet'in «Kafkas Tarihi»nde ve Morgan'ın I. yüzyıla ilişkin haritasındaki etnografya tablosunda (cilt 2, s. 174) Aşe'ler, günümüz Adıgey'inin «Svemez» (Novorossiysk) kenti dolaylarında yaşamış olarak gösterilmektedir. Eski Yunanistan «Aşe»lerinin de Adıgey'den göçedenler olması düşünülebilir. Bu arada, Eski Yunanistan'daki yer ve aile adlarının bir çoğunun Çerkes dili kökenli oldukları da anımsanmalıdır.

AVAR'LAR (HAOUAR)

Eski Yunan imlâsı ile «Avarris» biçiminde yazılan Avar adının hiyeroglif karşılığı «Ha - cua»dır (dict., s. 173) ve Dağıstan Avarları ile ad benzerliği göstermektedir. Avar adı, ayrıca, bir Aşağı Mısır kentinin de adıdır. «Sutkhu» tanrısı, çoğunlukla, Avarlara ilişkin olarak «Avarlar Tanrısı» biçiminde de anılırdı. Avarlar, halen, Dağıstan'ın dağlık kesimlerinde yaşamakta olup kahramanlığı ile tanınan bu halk arasından 19. yüzyılda ünlü İmam Şamil yetişmiştir.

KARPASYA :

Karpasya, Kıbrıs'a eskiden verilen addır (Maspero Tarihi, s. 281) ve Eski Mısır'la ilişkilidir. Eski Mısırlılar yakıt ihtiyaçlarını Karpasya'dan sağlıyorlardı, Adayı egemenlikleri altına almalarında baş etken de tuydu. Günümüzün soylu Abhaz ailelerinden birinin adı olan «Krips» veva «Khrips» adı ile Kıbrıs adı arasında görülen benzerlik Ada tarihi yönünden anlamlıdır. Hati hiyeroglifinin Kıbrıs'ta da görülmesi, Adanın uygarca bir kültür yayılmasına uğradığını belgelemektedir. Kıbrıs, çok sonraları Mısır Çerkes Memlûku Baybars zamanında da ele geçirilmisti.

(Devamı var)

« HAZIR » LAR

LAKRBA MIXA'dan

Çeviren : Apapa Beybulat CEYLAN

— Eskiden, Abhaz erkek giysilerinde (Kumjüü) hazırlar yoktu, dedi Yüzkırkbeş yaşındaki Abrıtskil Baeğ. Eski anılarını kurcalıyarak yeniden başladı anlatmaya.

— Kurşunla barut torba içindeydi. Atıcı tüfeğini doldurmak için önce barutu torbasından çıkarır, avucunun içinde göz kararıyla ölçerdi. Sonra, onu tüfeğinin ucundan döker üzerine keçe parçası koyup, harbiyle sıkıştırırdı. Bu kez saçmayı çıkarır onu da göz kararıyla ölçerek, üzerine keçe parçasını yeniden koyardı.

O zamanlar kapsülü bilmiyorlardı, yoktu da zaten. Tüfeğin horozunun önünde çakmak taşı vardı. Horozun ucu da çeliktendi. Tetiği çekin-

ce bu iki sert cisim birbirine değer kıvılcım çıkarırdı, kıvılcımlar da namlunun deliğine dökülen barutu patlatırdı.

Bu işlerin hepsi tehlikeli ve sür'at gerektiren hallerde zaman alıyordu.

İşte bunun için düşündüler hazırları.

Barutu, kurşunu, saçmayı daha önceden ölçüp hazırlıyorlar ve hazır kalemleri denen kemik, gümüş, bronz gibi şeylerden yapılan tüplere doldurduktan sonra daha kolay kullanılabilmesi için Kumjü'nün göğüslerine kalem büyüklüğünde küçük küçük cepler dikip koyuyorlardı.

Savaşta olsun, çok gerektiği anlarda olsun hazırlar büyük kolaylık sağlıyor ve çok az zaman alıyordu.

Yalnız, o zamanlar iyi bir erkek çok fazla sıkışmadığı, pek gereği olmadığı zamanlarda kullanmazdı. Bir erkeğin ne denli yiğit, ne denli cesur olduğunu hazırlarından bilirlerdi. Hazırlarını herkesten daha az harcayanı haliyle daha yiğit sayılırdı.

Bir gün, Nixits'dan soyguncular baskın yaptılar, Mramba köyüne. Silâh tutabilen herkes yürüdü. Karşılıklı iki bayıra oturdular. Soyguncular sayı ve silâh bakımından hayli güçlüydüler. Onun için yavaş yavaş yaklaşıyorlardı kendilerine. Mramba'lıların ölümlerinden başka yaralıları da pek çoktu. Sağlam olanları da yavaş yavaş geri çekiliyorlardı.

Bersis Yajga'nın oğlu Seyid'de vardı onların içinde. Ağır yaralıydı Seyid. Siper edindiği beyaz kayanın üstü kıpkırmızı kan olmuştu. Fakat, o halâ devam ediyordu ateşe. Biraz ötesindeki taşın arkasında duran en yakın arkadaşı Kerim durumu görüyor, bütün gücüyle bağıyordu;

— Bu tarafa gel Seyid!.. Bu tarafa!, yaralısın. Görmüyormusun üstünden çeşme gibi akan kanı?

— Önemli değil o kadar, diyerek tüfeğini dolduruyordu Seyid durmadan.

— Bırak o torbayı şimdi! hazırlarını kullan! hazırlarını! diye bağıyordu Kerim.

— Durumu o denli tehlikeli mi gördün? Diye cevap verdi Seyid. Biryandan da bütün hızıyla tüfeği torbadan doldurmaya çalışıyordu. Oysa tehlike gittikçe artıyordu. Öte yandan yüreği paralanıyor, içi içini yiyor-du Kerim'in.

— Hazırlarını kullan, Allahını seversen, görmüyor musun durumu? diye söyleniyordu.

— Acele etme Kerim! Korkma o kadar, Savaşı biz kazanmalıyız «Acele edenin oğlu kör olurmuş» derler. Sabret biraz.

— Nasıl acele etmiyelim, geldiler, iyice yaklaştılar.. Sen de geri çekil gel bu tarafa. Biraz sonra başına gelip dikilecekleri!.. Gel, gel bu tarafa!..

— Hayır Kerim! canım çıkarsa o zaman başıma dikilirler. Yaklaştırmayız onları kolay kolay. Hele biraz daha yaklaşınlar.

— İyi ama hazırlarından niçin yararlanmıyorsun? diyordu Kerim. Şu gelenleri görmüyor musun? İyice yaklaştılar işte! Bırakalım artık, öteye gidelim.

— Nereye gideceğiz? Düşmanlarımızı eve mi götüreceğiz yoksa? Nasıl da söyleyebiliyorsun bunu? Korkmayasın sakın Kerim!.. diye sordu Seyid.

— Hiç olmazsa hazırlarını kullan! diye yavaş yavaş geri çekiliyordu Kerim. Hazırlarına! Hazırlarına geç! diye de bağıriyordu durmadan.

— Zamanı gelmedi daha! dedi Seyid. Büyük bir çeviklikle tüfeğini patlatıp, ikinciyi doldurmaya geçti.

Soyguncular iyice yaklaşmışlardı bu sırada.

— Ben gidiyorum Seyid. İllâ kendini öldürtmek istemiyorsan sen de gel. diye seslenerek epeyce gerilere çekildi, Kerim.

Seyid bütün hızıyla ateşe devam ediyordu. Kerim'den yana dönme-ye zamanı bile yoktu. Ama sesinden kendisini bırakıp gitmekte olduğunu anlamıştı. Artık yüzyüze gelmişlerdi düşmanla. Birbirlerini tanıma- malarına imkân yoktu.

İşte beyaz yamçısı ve kalpağıyla karşı tarafın reisi Hatxoa karşı- sındaydı. Geri geri sürtünerek giden Kerim birden Seyid'in gür sesiyle ir- kildi.

— Heyy... Kerim şu beyaz yamçılıya iyice bak! Kerim arkasına dön- düğünde Seyid'in namlusundan çıkan dumanların Beyaz yamçılı adamı bir bulut yığını gibi uçuruma yuvarlamakta olduğunu gördü.

Birdenbire karşı tarafın silâh sesleri kesiliverdi. «Hatxoa», «Hatxoa» diye haykıyorlardı.

Şimdi Seyid'in silâh sesleri biribiri ardından kopuyordu. Geçmişti nihayet hazırlarına. Reislerinin ölümünden sonra uğradıkları bu ani ateş yağmurundan neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Dönmekten başka çıkar-

ları yoktu artık. Dar bir yoldan yokuşu tırmanmaya başladılarsa da Seyid'in kurşunlarıyla teker teker dökölmekten de kurtulamadılar.

Kerim sevinçten haykırıyor, yarıda bıraktığı mücadeleye yeniden girişiyordu. Haydin Apsuva'lar haydin! düşman kaçıyor, bırakmıyalım ardını diyordu. Mramba'lılar gerçekten düşmanlarından kurtulmuşlardı. Kurtulmuşlardı ama, Yiğit Seyid onaltı yerinden yaralanarak, al kanlar içinde yatıyordu. Mramba'lılar hiç bir zaman unutamıyacıkları bu delikanlının yaralarını mümkün olduğunca sararak yola çıktılar. «Axatsa Yıxatsa» Yiğitlerin yiğidi şarkısını da onun için söyliyerek köye indiler. Seyid'gilin avlusuna girdiklerinde içeriye götürölmesini istemedi Seyid.

Babası Bersin Yajga oğlunu görmek üzere gelip başına durunca, Hemen doğrudu Seyid ayağa kalkmak üzere, fakat yanındakiler ayağa kalkmasına engel oldular.

Yajga bu denli acı duymasına rağmen, oğlunun göğsüne bakar bakmaz gururla gülümsedi.

— Hazırlarının yarısından fazlası duruyor, evlâdım. Niye onlardan da yararlanmadın? Niçin bıraktın onları?

— Pek o kadar gerekmedi, dedi Seyid yavaşca.

BİR BÜYÜK OZANIN GÖÇÜŞÜ

H A T A M Q O

Tanınmış şair, bestekâr, folklor araştırmacı, dilci. Daha bir çok özellikleri de kişiliğinde toplayan Kube Şaban, Kuzey Kafkasya'da Miyequape civarındaki Hakurin Hable köyünde dünyaya geldi. 1919-1936 yıllarında Adıge Özerk Bölgesinde edebiyat, pedagoji, tiyatro ve ziraat tek nolojisi konularında dersler verdi. 1936-37 yıllarında Moskova'daki Luncaraskavi Titayro Enstitüsü'nde çalıştı. Daha sonra Adıge Yazarlar Birliği'ne üye oldu ve Miyequape'deki Adıge Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün başına geçerek bir çok konular arasında özellikle folklor konusunda bilimsel hazırlık çalışmalarını yönetti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında yurdunu terketmek zorunda kaldı. Bundan sonrada meydana getirdiği Lâtin sash Adıge Alfabetiyle yayınladığı eserlerle özellikle Ürdün ve Suriye'deki Kuzey Kafkasyalı göçmenlerin kültürel hayatında önemli rol oynadı. Türkiye, Ürdün, Suriye, Fransa gibi çeşitli ülkelerde bulunduktan sonra A.B.D.'ne göçetmiş olup, hâlen orada yaşamaktadır.

Ürdün, Suriye, Fransa, Lübnan ve A.B.D. de yayınlanan Adıge dilinde ki eserleri şunlardır: «Adıge Alfıbe» (Şam 1952), «Amman Yitxide» (Amman tarihi, Amman 1952), «Adıghe Pcsınatl» (Adıge Şarkıları, Bey-

rut 1953), «Qhuing» (Ayna, Beyrut 1953), «Adıghe Psetlezher» (Adıghe Atasözleri, Şam 1953) «Adıghe Ueredızher» (Eski Adıghe Şarkıları, Şam 1954), «Adıghe Folklor I» (Paris 1959), «Adıghe Folklor II» (New-York 1963), «Adıghe Folklor III» (New-York 1963).

Sovyetler Birliği'nde de Kube Şaban'ın başlıca şu eserleri yayınlanmıştır : «Pratik Okul Grameri 1 - Morfoloji, 2 - Sentaks» (Kraşnodar 1930), «Çerkes dilinin İmlâ kuralları» (4 cilt, Maykop 1938), «Eski Adıghe Milli Halk Şarkıları» (Maykop), «Adıghe Alfabeti» (Maykop), «Yıldırım» (Piyes, Maykop), «Okul Çağındakiler İçin Alfabe» (Krasnodar) «Edebiyat Okuma Kitabı» (3 cilt Krasnodar), «Çocuklar İçin Alfabe» (Krasnodar), «Okuma kitabı» (Dost, Moskova 1924), «Takvim» (Moskova 1924).... v.b.

Halen yayınlanmamış eserleri arasında ise çeşitli folklor derlemeleri, kedi şiirleri, «Dağ Kartalı» ve «Kaberüeylerin Gece Baskını» adlı ik. operet «Adıgece - Arapça Sözlük», «Bütün Adıghe Lehçeleri için Açıklamalı Sözlük», Adıghe gelenekleri ile ilgili bir eser, bir «Adıghe Dili Grameri» v.b. bulunmaktadır. Sadece bu yayınlanmamış eserler listesi bile kitabımızın önsözünde muhaceretteki Kafkas Kültür Kurumlarına yönelttiğimiz yakınmaları pek haklı kılmaktadır kanaatındayız.

Sayın Sefer Ersin Berzeg büyük ozanın yaşam öyküsünü böyle bitiriyor «Muhacerette Kuzey Kafkasyalı Yazarlar» adlı yapıtında.

Şu dizelerde Yunus Emre'nin :

«Bir garip öldü diyeler

Üç gün sonra duyalar

Soğuk su ile yuyalar

Şöyle garip bencileyin»

Bu iki alıntı arasındaki ilişki nedir diye bir soru gelebilir aklınıza. Söyleyelim : Büyük ozan Kube Şaban Cebelli öldü. Yine acıklık kazanmadı mı? Ekleyelim o halde : Tıpkı Yunus Emre'nin Garip'i gibi öldü. Evet bu büyük ozan, yaşamının sonuna doğru gözlerini de kaybetmiş ulusu için herşeyini vermiş olan bu Büyük Çerkes; içlerinde bulunduğu gurubuna rağmen, Büyük Türk Halk Ozanının dizelerindeki garip gibi öldü. Ki bu Çerkesler ulusal benliklerini daha iyi koruyacakları iddiasıyla A.B.D.'ne yerleşmişlerdi.

İşte ulusal benliklerini koruyabilen (!), gelenek göreneklerini yaşatabilen (!) bu Çerkesler Büyük Dilcinin ölümünü, onun bir Ermeni dostundan duymuşlardı. Hem de ölümünden saatlerce sonra... Çünkü Kube

Şaban görmeyen gözleriyle, yalnız başına oturuyor, A.B.D. Hükümeti'nin çalışmayanlara ayırdığı fondan geçinmeye çalışıyordu. Arayanı, soranı, yektü...

Kube'nin son yapıtlarından biri de «Adığhe - Çerkes Folklor»dur 1959 yılında Paris'te yayınlatabildiği birinci fasikülün önsözünde; derlemelerin o güne dek hiçbir yerde yayınlanmadığını, maddi olanaklarının yetersizliği nedeni ile tümünü birden yayınlamadığını belirttiikten sonra şöyle ekliyor : «Benim görevim kitabı hazırlamaktı. Bu konuda gerekeni esirgemedim. Geriye yayınlanması kaldı ki onun için de her Çerkes'in elinden geldiğince katkıda bulunacağını umuyor, bekliyor «Adığhe Çerkes Folklor» Ama gerçekleşmedi «Adığhe - Çerkes Folklor»un umduğu, beklediği. 1963 yılında New - York'ta çıkan henüz üçüncü fasikül sonuncuydu da. Yayın için gereken çaba gösterilmediği gibi, yayınlanmayan bölüm de iade edilmedi Kube'ye. İşte derlemelerin bu yayına hazırlanması yıllardır, «Benim yapamadığımı başkaları neden yapsın» tipi yoz düşüncelerin oluşturduğu engelleri aşacak kendilerini gün ışığına kavuşturacak Çerkes sevgisini, Çerkeslik bilincini bekler durur...

Sevgili Kube, Büyük Ozan, Büyük Çerkes! Sen, yaşamın boyunca ulusun için çile çektin. İnsan gücünün üstünde yüklendiğin görevleri ulusun yer yüzünde var olsun diye başardın. Biliyorum biz güvendiklerin davranamadık bugüne dek umduğun, beklediğin gibi...

Ama rahat uyu gömüldüğün yabancı topraklarda, umduğun, beklediğin bilinçli Çerkes'in doğacağı, mutlaka doğacağı inancı ile...

OKUYUCU MEKTUPLARINA CEVAPLRA

Cemil Bey (Çorum)den T. A. Natxhoçlar'ın diğer bir adıda Natxhoy'dur. Natxhoç; «torba toplayıcı, tüccar» demektir. Çerkeslerin bu dalı Kuban bölgesinde Tsemez, Adegum, Nepif v.s. şehirlerin de yaşarlardı. Tarihçi Met İzzet Natxhoç'ları Şapsıglardan ayrılan bir kol olarak gösterir.

İstanbul'dan F. P. : Türkiye'de ki Çerkes güreşçileri hakkında dergimizin 21 - 27 nci sayılarında bilgi verilmişti.

Almanya'dan L. D. : Yayınladığımız kitap ve dergiler hakkında istediğiniz bilgiler adresinize postalanmıştır. Dergimiz hâlen bütün Avrupa devletleriyle, Avustralya, Amerika ve Orta-Doğu'da kısmen de olsa okunmaktadır.

Suriye (Şam)den A. K. : Lâtin harfleri ile bir Çerkes alfabesi yapılması görüşü halen Türkiye'de de bir tartışma konusudur. Şimdilik Kaf-

kasıya'da geliştirilen ve uygulanan Kiril alfabesiyle öğrenim yapmak bizce en uygun hal şeklindedir.

Sivas (Çırçır)dan Ö. Ö. : Mısır Kölemen Çerkesleri Kıbrıs'a 60-70 yıl kadar egemen olmuşlardır. Bugün Kıbrıs'ta Limasol'daki Türk köyleri arasında adı «Çerkes» olan bir köy vardır. Bunun dışında Kıbrıslı olan Türklerle yapılan soruşturma da da Larnaka yakınlarında bir Çerkes mezarlığı bulunduğunu öğrendik. Kıbrıs'ta görevli bulunan bir hemşehrimiz de orada yerli bir Çerkesle tanıştığını fakat Çerkesçeyi unutmuş olduğunu söyledi. Edindiğimiz bilgiye göre: Balkan savaşları sırasında Rumeli'den Orta-Doğu'ya göç eden Çerkesler'i taşıyan gemilerden birisi Kıbrıs açıklarında yanarak batmış ve gemiden kurtulan bir grup Çerkes Kıbrıs'a çıkarak bir süre orada yaşamıştır. Kıbrıs'ta ki Çerkesler hakkında araştırmalarımızı sürdüreceğiz.

Son İsrail-Arap savaşlarında Kuneytre Çerkes Bölgesinde yalnız iki çocuklu bir Çerkes kadını Kuneytre'yi terketmeyerek orada kalmıştır. Bu Çerkes anası halen Kuneytre'de iki oğluyla birlikte yaşamakta olup ismi GUNE'dir.

Fransa'dan N. S. : Bugünkü koşullar altında Türkiye'de ki Kafkas Dernekleri ile kültürel çalışmalarda bulunan kişilerden daha etkin bir çalışma beklenemez. Almanya'da iki tane Kafkas Derneği vardır. Bunlar Çerkes alfabesiyle Çerkesçe kitapları bastırmışlardır. Fransa'da kurulacak bir dernek kültürel alanlarda çok başarılı çalışmalarda bulunabilir. Fransa'da ki bazı Kafkaslıların adreslerini size bildiriyoruz.

Şarkışla'dan T. A. : Bahsettiğiniz eski Genel Müdür Çeçen değil Asetin'dir. Türkiye'deki Çerkesler hakkında maalesef aynı şeyleri söylemiştir. Şimdilik susmayı uygun buluyoruz.

Tokat'tan N. A. : Eski Dışişleri Bakanı Merhum Bekir Sami Kunduk iyi bir Çerkeşti.

Onun Çerkeslik çalışmaları tarafımızdan incelenmektedir. İleride yayınlacağımızı ümit ediyoruz. Kızı Türkiye'de yaşamakta ve milli benliğini tamamen yitirmiş durumdadır.

İzmit'ten K. L. : Anzavur'un ilk ismi Ahmet'tir. Kendisi Şapsığ'dır. Kurtuluş savaşı sıralarında hilâfetçi grubun başında milli kuvvetlere karşı Biga dolaylarında önemli çalışmalar yapmıştır. Komutasında ki kuvvetler yine kendisi gibi Şapsığ olan Çerkes Etem tarafından imha edilmiştir. Anzavur'un bir oğlu halen İstanbul'dadır.

Denizli'den H. G. Tarihi gerçekler ancak yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Belirttiğiniz gibi muhacerette ki Çerkesler başka milletlerin çıkarları yolunda sırtından en çok geçinilen ve sömürülen bir toplum olmuştur. Çerkeslere ait bütün hususları ancak Çerkesler'in araştırıp kamu oyuna tanıtması gerekecektir.

AKTÜALİTE

EVLENENLER

Hamşehrilerimizden Daryal Çeviker ile Fatma Payal'ın 27.7.1974 tarihinde Reyhanlı'da yapılmıştır. Kendilerini tebrik eder, mutluluklar dileriz.

Hamşehrilerimizden Telât Özdemir'in İnegölde evlendiğini haber aldık. Gençlerimizi tebrik eder, mutluluklar dileriz.

GEÇMİŞ OLSUN

Kıymetli büyüğümüz ve dergimiz yazarlarından Dr. Vasfi Güsar'ın İstanbul'da bir fitik ameliyatı geçirdiğini öğrendik. Sağlık durumu iyi olan kıymetli büyüğümüze geçmiş olsun deriz.

BAĞIŞ

İstanbul Kafkas Kültür Derneğinin Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına 1000 lira bağışta bulunduğu İstanbul'da çıkan Hürriyet gazetesinin 28/Temmuz/1974 pazar günü üçüncü sayfasında umum meyanında yazılı olduğu görülmüştür. Yurt hizmetinde gösterilen bu yardımdan ötürü Derneği tebrik ederiz.

DÜZELTME

Kafkasya dergisinin sayı 39 - 42, cilt 10, Aralık 1973, sah. 167 st. 15 de merhum Orgeneral ve Harbiye Nazırı Nazım Babuk'un biyografisinde (bir gurup Çerkes tarafından öldürülmüştür) deyimi yanlış ve gerçeğe aykırıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından tertiplenen Babı Ali baskınında bir Çerkes gurubu yoktu. Her hangi bir Çerkesin bilgisi de mevcut değildi. Nazım paşanın el yazısı ile yazdığı biyografisinde o zaman baş sayfalarda renkli çıkan resmile beraber (Babam Çerkeslikle maruf İsmail paşa...) dediğine göre Çerkeslerin alet edilmesine de imkân yoktu.

Merhumu vuran ve öldüren Tekirdağlı yüzbaşı Yakup Cemil'dir. Bütün yazarlar hep böyle bilirler. Yakup Cemil çete ruhu taşıyan vurucu, kırıcı bir kişi idi; cemiyetin elebaşlarından idi. Bir süre Birinci Dünya Savaşında Teşkilâtı mahsusa'da görev almış, Irak cephesinde bulunmuş,

ancak savaşın kötü gitmesi üzerine Almanlar ile münferit (tek başına) sulh yapmak taraftarı olmuş ve propaganda yapmaktan ötürü Talât paşa Almanya'da iken Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından kâğıthânedede kurşuna dizilmek suretiyle idam edilmiştir.

Dergide «Bir Çerkes Grubu» konusu belki de Mahmut Şevket Paşa (Harbiye Nazırı)nın öldürülmesi konusunda bazı Çerkeslerin Nazım paşanın intikamını almak için tertipledikleri komploya katıldıkları akla gelebilir. Nitekim bu hadiselerden sonra Dâmat Salih Paşa, Genel Kurmay İkinci Başkanı Kurmay Albay Fuat Khutat, Yüzbaşı Kâzım Çizemugh idam edilmişlerdir. Üniversite öğrencisi Abdurrahman Pockh (general Nazım Paşanın oğlu) Bandırma yolu ile İzmir'e ve oradan da kılık değiştirerek bir Fransız gemisi ile Marsilya'ya kaçmış, bir daha da Türkiye'ye dönmemiştir. Diğer sanıklar, Topal Tevfik ve başkaları Türk idiler. Tarihi aydınlatmak bakımından bu yanlışlığı düzeltmeyi gerekli görüyoruz. Saygılarımla.

Dr. Vasfi GÜSAR

YAYIN HABERLERİ

FRANSA'DA YENİ BİR KİTAP YAYINLANDI :

Bir süre önce Türkiye'de Çerkes dil'i üzerine çalışmalarda bulunan C. Paris'in bu kez Fransa'da yeni bir eseri yayınlanmıştır. «SYSTEME PHONOLOGIQUE et PHENOMENES PHONETIQUES DANS LE PARLER BESNEY DE ZENNUN KÖYÜ (Teherkesse Oriental) ismini taşıyan ve 144 Sayfalık Fransızca eserde çok kıymetli üç haritada yer almı; bulunmaktadır.

Özellikle kitabın 60 sayfalık kısmı Çerkes boyları hakkında kıymetli bilgileri kapsamaktadır. Sayın C. Paris'vi bizlere bu kıymetli eseri kazandırdığı için kutlar çalışmalarında başarılar diler, teşekkür ederiz.

ALMANYA'DA

Uzun süreden beri Almanya'da Çerkes dil ve kültürü üzerinde çalışmalarda bulunan kıymetli kardeşimiz Sayın Adel Muhamkari'nin yeni çalışmalarını büyük bir ilgi ve sevinçle izlemekteyiz. Bir süre önce Almanya'da bastırıldığı Çerkesçe - Türkçe - Arapça ortak, hem Kaberdey hemde Şapsığ dilin de yayınlanan alfabelerden sonra şimdi de «Nibjeğu» («Arkadaş») adlı bir bülten yayınlamaya başlamıştır. 20 sayfa olan bu bülten Çerkesçe, Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmıştır. Kıymetli kardeşimizi ve yardımcılarına bu başarılı çalışmalarından dolayı kutlar çalışmalarında başarılar dileriz.

Bu eserleri temin etmek isteyen henşehrilerimizin aşağıda ki adrese başvurmaları rica olunur.

Adres : Adel Muhamkari : 56 - Wuppantal - I Himbüchol str. 17.

DEUTSCHLAND

OKURLARIMIZA SUNULAN MÜZİKLİ TEYP BANTLARI HAKKINDA

Geçen sayımızda okurlarımıza sunduğumuz müzikli kaset bantlar ilgiyle karşılanmış ve bu arada okurlarımızdan aldığımız mektuplar üzerine yeniden aşağıda ki açıklamanın yapılması gerekli görülmüştür.

Sunduğumuz bantlar kaset halinde olup (C 60) iki tarafı bir saat sürmektedir. Her bir banttaki müziklerin sıralanışı şöyledir.

a) Kuban (Maykop) müz kleri: Bantın yarım saatlik kısmı sözlü, diğer tarafıda sözsüz oyun havalarıdır.

b) Kabardeyce müzikler: Bantın bir tarafı sözlü diğer tarafıda sözsüz oyun havalarıdır.

c) Kuşha (Asetin) ve Ürdün müziği: Bantın bir tarafı Kuşhaca sözlü ve sözsüz müziklerden, diğer tarafıda Ürdün Çerkes müziklerinden ibarettir.

d) Ayrıca Kabardeyce ğibzeler, Abhaz (Abaza), Karaçay ve Gürcüce müzikler de bulunmaktadır.

Müzik bantlarını isteyen okurlarımız bir mektupla hangi banttan istediklerini bildirdikleri takdirde kendilerine ödemeli olarak gönderilecektir.

ABONELERİMİZİN DİKKATİNE

Abone müddetleri dolmuş olan sayın okurlarımızın yıllık abone tutarı olan 20 TL. sın (P.K. : 549 — ANKARA adresine göndermelerini rica ederiz.

— KAYIP ARANIYOR —

Sait Hayırlı Meramuka Hamış,

Osmanlılar zamanında, 1917 yılında Suriye (Şam) da bulunan Harp Okulundan mezun olupta Subay olarak Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Mısır Arış Cephesinde görev alan ve o tarihten bu yana kendisinden hiç bir haber alınamayan yukarıda, kimliği yazılı şahıs aranmaktadır. Tanıyıp bilenlerin aşağıdaki adrese bildirmeleri rica olunur.
Adres : P. K. : 6815. Amman/JORDAN

OKUYUCULARIMIZA SUNDUĞUMUZ YAYINLAR :

- 1) Çerkes Düşünürü Kazanakue Jabağı (Şortan Askerbi) - Fıatı 7,5 TL
- 2) Çerkesya'da Sosyal Yaşayış ve Âdetler (Jabağı Baj) - Fıatı 10 TL.
- 3) Kafkas Hikâyeleri Antolojisi - Fıatı 10 TL.
- 4) Derginin mevcut eski sayıları - Tanesi 10 TL.